

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

Katedra občanské výchovy a filosofie

Bakalářská práce

**Vývoj a postavení ČSL v československém
politickém systému v letech 1948 – 1989**

Lucie Salačová

Vedoucí práce: PhDr. Josef Straceny, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice se zaměřením na
vzdělávání

Studijní obor: Dějepis – Základy společenských věd

2017

Prohlášení o samostatném zpracování bakalářské práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Vývoj a postavení ČSL v československém politickém systému v letech 1948 – 1989* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 4. 2017

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Josefu Stracnému, CSc. za jeho cenné rady a připomínky, vstřícný přístup a trpělivost při vedení bakalářské práce.

ANOTACE

Cílem bakalářské práce *Vývoj a postavení ČSL v československém politickém systému v letech 1948 – 1989* je především charakterizovat ČSL, zachytit její vývoj, působení a místo v politickém systému Československa v době komunistického režimu. ČSL prošla v těchto letech významnými proměnami, které měly vliv i na její politický program, jehož úpravy a změny budou taktéž předmětem zájmu této práce. Předně však bude uvedena definice politické strany a různé teoretické přístupy k ní, jelikož se jedná o stěžejní pojem této bakalářské práce. Následuje obecná charakteristika křesťanských stran a poté se již práce bude věnovat samotné ČSL, nejprve jí předcházejícím spolkům a organizacím zakládaných v duchu křesťanství a poté již vzniku ČSL, jejímu historickému vývoji a programu.

KLÍČOVÁ SLOVA

Politická strana, komunistická strana, křesťanská strana, vláda, program.

ANNOTATION

The aim of this thesis *“The development and status ČSL in the Czechoslovak political system in the years 1948 – 1989”* is primarily to characterize ČSL, to describe its progress, influence and its place in the political system in Czechoslovakia during the Communist regime. ČSL passed the important transformations during this period which had an impact on its political program whose modifications and changes will also be included in this thesis. Firstly, the definition of political parties and various theoretical approaches to this definition will be mentioned because this is a major term of this thesis that is followed by some general characteristics of Christian parties. At last, the thesis will be occupied with ČSL, firstly mention its previous associations and organizations that were established in the spirit of Christianity and after that, the topic of the foundation of ČSL and its historical development and its own program.

KEYWORDS

Political party, Communist party, Christian political party, government, program.

Obsah

ÚVOD	7
1. Teorie politických stran.....	9
1. 1 Vymezení a definice politických stran	9
1. 2 Charakteristika politických stran a jejich odlišnost od politických hnutí.....	10
1. 3 Podmínky založení politických stran a jejich zánik	11
1. 4 Hospodaření a financování politických stran	12
1. 5 Funkce politických stran	13
1. 6 Typologie politických stran.....	14
2. Katolická církev a politika	16
2. 1 Sebeinterpretace katolické církve v rámci politiky	16
2. 2 Křesťanské politické strany a jejich křesťanský aspekt	17
2. 3 Identifikace křesťanských stran.....	18
2. 4 Ideologie křesťanských stran.....	18
3. Formování českých křesťanských stran	20
3. 1 Počátky křesťanské politiky na českém území.....	20
3. 2 Vznik Československé strany lidové.....	22
4. Vývoj Československé strany lidové do roku 1948	24
4. 1 ČSL v letech 1918 – 1938	24
4. 2 ČSL v letech 1939 – 1948	26
5. Vývoj Československé strany lidové v letech 1948 – 1989	30
5. 1 Komunistický státní převrat a Československá strana lidová	30
5. 1. 1 Procesy s kněžími a lidovci	31
5. 2 Obrození Československé strany lidové.....	32
5. 3 Vývoj ČSL do roku 1968	33
5. 3. 1 Činnost ČSL a její přínos do roku 1968	35
5. 4 Obrození ČSL v důsledku demokratizačního proudu v roce 1968.....	36
5. 4. 1 Lidová strana a lidová zbožnost v době uvolnění.....	37
5. 5 „Konsolidační“ úsilí v ČSL po roce 1968	38
5. 6 ČSL v 80. letech	39

5. 7 Reformní hnutí v roce 1989 a ČSL.....	41
5. 7. 1 Proměna Národní fronty v důsledku reformního hnutí a její následný zánik.....	43
6. Politický program Československé lidové strany v letech 1948 – 1989.....	45
6. 1 Vytyčení hlavních úkolů ČSL a její poslání po komunistickém převratu.....	45
6. 1. 1 Výchovná činnost ČSL.....	46
6. 1. 2 Socializace vesnice.....	46
6. 1. 3 Mírová politika.....	46
6. 1. 4 Přátelské vztahy se Sovětským svazem a zahraniční vztahy.....	47
6. 2 Úprava programu ČSL vlivem demokratického proudu v roce 1968.....	47
6. 3 Politický program ČSL v době normalizace.....	49
6. 4 Podstata politické činnosti ČSL a její proměna v roce 1989.....	50
6. 4. 1 Ideové a politické zásady činnosti ČSL z roku 1989.....	51
6. 4. 2 Programové prohlášení ČSL z roku 1989.....	52
ZÁVĚR.....	53
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	55

ÚVOD

Již v době mého studia na gymnáziu jsem se setkala s politologií, která se vyučovala spolu s ostatními vědami v rámci základů společenských věd. Tento předmět mě zaujal, a proto jsem ho učinila náplní mého vysokoškolského studia. Téma politických stran a jejich problematika mě zajímala natolik, že jsem se jí rozhodla zabývat i v rámci bakalářské práce. Konkrétně jsem si zvolila stranu ČSL, dnes již KDU – ČSL, a její vývoj v době komunismu. ČSL je pro mě zajímavá z několika důvodů. Její ideové a politické zásady jsou mi osobně velice sympatické a blízké. Dále považuji za obdivuhodné, že se lidová strana jako jedna z mála udržela i po roce 1948, kdy došlo ke komunistickému převratu a řada politických stran nemohla nadále fungovat. Jedná se tedy o stranu s bohatou historií a tradicí a řadí se tak k nejstarším stranám české politické scény. ČSL prošla v době komunistické nadvlády řadou vývojových mezníků, které měly značný vliv na její charakter a další působení v politické sféře. Jedním takovým velkým přerodem byl rok 1989, kdy se ČSL dokázala vymanit z područí komunistické strany a nastoupit cestu demokratického vývoje. V tomto významném roce si strana sestavila program vycházející z vytyčených ideových a politických zásad, které jsou podkladem i pro současné fungování strany.

V první části této bakalářské práce se budu zabývat teorií politických stran. To znamená tím, co to politická strana vůbec je, jejím vymezením a definicí, ke které existuje celá řada přístupů, dále charakteristikou politických stran a jejich odlišnostmi od politických hnutí. Vymezím, jak strana vzniká a zaniká, její hospodaření a financování, funkce a také typologii. Vycházet budu z řady odborných publikací zabývajících se problematikou politických stran a mimo ně bude také mým zdrojem zákon o politických stranách. Úkolem této kapitoly je seznámit čtenáře s některými termíny z oblasti politologie, neboť jsou důležité pro orientaci a porozumění tématu této práce.

Další část bakalářské práce stručně vymezí vztah církve a politiky, jak chápe konkrétně katolická církev své postavení v politické sféře, dále charakterizují křesťanské strany, jejich politické sebepojetí a ideologii. Taktéž budu informace pro tuto kapitolu čerpat z odborných publikací, jejichž podrobný seznam bude uveden na konci práce.

V následující kapitole se téměř dostanu k jádru tématu této bakalářské práce. Zabývat se budu formováním prvních křesťanských útvarů na českém území, jež byly předstupněm a základem pro vznik samotné ČSL, kterému se budu věnovat v zápětí. Hned poté popíšu, jak se ČSL vyvíjela od svého vzniku až do roku 1948. Důležitým pramenem, z něhož vyjdu, bude Encyklika papeže Lva XIII. zabývajících se dělnickou otázkou. Další zdroj bude tvořit řada

knižních titulů, jejichž autoři se věnovali ČSL, jejímu vývoji a působení. Za významný internetový zdroj informací o lidové straně považují její oficiální webové stránky, které budou citovány na konci.

Stěžejní částí bakalářské práce bude vývoj ČSL a její fungování a proměny v letech 1948 – 1989. Z této etapy budu věnovat pozornost především komunistickému převratu a následné proměně ČSL, reformnímu hnutí v roce 1968, dále popíšu postavení strany v období tzv. normalizace a historický vývoj strany ukončím revolučním rokem 1989. V této části práce budu vycházet z pramenů získaných přímo v archivu KDU – ČSL.

V závěrečné kapitole rozeberu politický program ČSL, jehož podstata se měnila v důsledku událostí odehrávajících se ve společnosti. Míním tím např. již zmiňované roky 1968 či 1989. V rámci charakteristiky programu daného období vymezím vždy hlavní úkoly a cíle, které si ČSL vytyčila pro svou další práci. Pramenem budou opět archivní materiály, jejichž seznam bude taktéž uveden na konci bakalářské práce.

1. Teorie politických stran

Politický život v moderních demokratických státech ovládají především specializované organizace, které jsou uzpůsobené k politické soutěži. Rozlišujeme dvě hlavní kategorie, politické strany a politická hnutí. Daná práce se bude zabývat politickými stranami.¹

1. 1 Vymezení a definice politických stran

Politické strany jako subjekty politického pluralismu musí splňovat určité náležitosti a podle řady hledisek jsou klasifikovány. O tom bude pojednáno níže. V první řadě je ale velice důležité politické strany vůbec vymezit a definovat. Právě s tím však měla řada politických vědců značný problém, někteří dokonce rezignovali úplně. Tak učinil například Thomas Hodgkin, jenž strany označuje jako „*všechny politické organizace, které samy sebe pojímají jako strany, a které jsou takto i všeobecně přijímány*“.² Přesto existuje řada různých definic, které se sice v určitých bodech liší, podstata ale zůstává.

Hlavním problémem při vytváření obecné definice je, aby vyhovovala všem typům politických stran. Dále, jelikož strany prošly od jejich vzniku vývojem, není jednoduché najít společné znaky pro současné strany a strany, které vznikly už v 18. století. Přesto se z následujících definic jednu obecnou pokusím sestavit.

Jako první uvádím definici, již sestavil Giovanni Sartori, jeden z nejvýznamnějších světových politologů. Politickou stranu pojímá jako „*jakoukoliv politickou skupinu identifikovanou pomocí oficiálního názvu, která se představuje ve volbách a je schopna umístit své kandidáty prostřednictvím voleb (svobodných nebo ne) do veřejných úřadů*“.³ Sartoriho vymezení je asi jedno z nejpoužívanějších vůbec. Podařilo se mu v něm velice dobře zachytit obecný charakter stran.

Hlavním cílem politických stran je získání a výkon moci, ať už samostatně nebo v rámci koalic. S pojmem moci pracoval například Miroslav Novák. Stranu popisuje jako „*trvalou organizaci, uspořádanou od celostátní až k místní úrovni, která se ve jménu určitého ideologického programu (projektu) snaží sama nebo v rámci koalice dobýt a vykonávat moc, a za tím účelem vyhledává lidovou podporu*“.⁴

---

¹ Novák, M. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997; str. 19.

² Klíma, M. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice: Radix, 1998; str. 14.

³ Sartori, G. *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005; str. 72.

⁴ Novák, M. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997; str. 23.

Většina definic v zásadě vychází z charakteristiky politických stran. Některým se daří obsáhnout všechna kritéria, jiné se záměrně zaměřují jen na některé aspekty. Například podle Sigmunda Neumanna je strana „organizace v podobě aktivních skupin ve společnosti, které soutěží o veřejnou podporu s jinou skupinou či skupinami zastávajícími odlišné názory“.⁵

Obrátíme-li pozornost k českým politologům, zjistíme, že přicházejí s velice obsáhlou a zdlouhavou definicí: „Politické strany jsou organizovaná a dobrovolná sdružení většího počtu osob, která se snaží vzájemnou konkurencí ve volbách získat politickou moc, převzít politickou odpovědnost a prosadit svoji politickou vůli. Demokratická strana však při snahách o dosažení těchto cílů respektuje určitá pravidla, ústavní vymezení, práva ostatních stran a užívá nikoliv násilných, ale přesvědčovacích postupů.“⁶

Přestože se výše uvedené pojetí stran v některých ohledech liší, pokusme se uvést obecně platnou definici, jež by mohla vyhovovat všem. Dalo by se říci, že politické strany jsou organizované seskupení občanů, které spojuje blízkost nebo shodnost politického přesvědčení, politické ideologie, ekonomické a politické zájmy a cíle.

1. 2 Charakteristika politických stran a jejich odlišnost od politických hnutí

Z výše uvedených definic fenoménu politické strany je možné vyčíst jejich základní charakteristické znaky, přičemž některé ji odlišují od nestranických organizací především politických hnutí. Jedná se o vědomý cíl (získání politické moci), usilování o veřejnou podporu prostřednictvím voleb, prosazování společných politických představ (program, ideologie), dobrovolnost a otevřenost členství.

Jedna z klíčových vlastností každé strany je usilování o politickou moc. Snaží se získat významné rozhodující posty v zastupitelských a výkonných orgánech, ať už v rovině komunální, regionální či státní. Oproti tomu většina politických hnutí může rozhodování státních institucí pouze ovlivňovat, nespoluutváří ho.

Velice důležitá je stranická konkurence. Demokratické strany usilují o moc v rámci otevřeného politického trhu prostřednictvím volební soutěže. Politická hnutí se však většinou voleb přímo účastnit nemohou. Tedy alespoň některá (např. ekologická, feministická, či pacifistická).⁷

---

⁵ Klíma, M. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice: Radix, 1998; str. 15.

⁶ Tamtéž; str. 15.

⁷ Fiala, P. a kol. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister a Principal, 1998; str. 38.

Neméně významné je stanovení cíle, strategie a taktiky danou stranou. Vše je definováno ve stranickém programu, ve stanovách či v jiných stranických dokumentech. Programové dokumenty vycházejí ze soustavy názorů, která odráží postavení, zájmy a zkušenosti členské základny a stranických sympatizantů. V duchu svých programových tezí strana zaujímá stanovisko ke všem důležitým společenským událostem, úkolům, problémům a konfliktům.

Podstatnou stránku politické strany tvoří princip dobrovolnosti a otevřenosti členství. V demokratické společnosti není jedinec nucen stát se členem strany, bude jím jen na základě jeho svobodné volby. Strany jsou také zpravidla široce otevřené, co se týká jejich členství. Vstup sem není nijak omezený a obtížný.⁸

Nyní se zaměříme na rozdíly mezi politickými stranami a hnutími. Ty lze rozdělit do dvou hlavních směrů. Jedná se o přitažlivost pro občany a postavení v politice. V určitém smyslu jsou pro občany přitažlivější politická hnutí, neboť jsou organizačně mnohem volnější a také občany nesvazují názorově (ideologicky). Dále se většinou zabývají nějakým konkrétním problémem, což je mnohem atraktivnější, než řešit širokou škálou otázek, jak to činí strany. Na druhou stranu právě politické strany mají větší možnost prosadit své plány a cíle. Postavení hnutí je ztížené a jeho možnosti minimální, přesto v politickém systému určitý smysl mají. Rozšiřují demokracii a přinášejí do politiky různé náměty. Přitahují také občany, kteří by jinak o politiku zájem vůbec neměli. V současnosti však existuje i jiný typ hnutí, který v politické sféře funguje jako politická strana. Mezi nejznámější řadíme ANO, VV a Úsvit.

1. 3 Podmínky založení politických stran a jejich zánik

Politické strany vznikají registrací, kterou provádí Ministerstvo vnitra. Podkladem pro registraci jsou stanovy a petice alespoň jednoho tisíce občanů, kteří požadují vznik strany. Ministerstvo nesmí registraci svévolně odmítnout. Může tak učinit pouze v případě, že jsou stanovy v rozporu se zákonem, pokud by navrhovaný název strany mohl být zaměnitelný s názvy (nebo zkratkami) už existujících stran nebo pokud by sídlo strany bylo mimo území České republiky. Podrobnější informace podává zákon o politických stranách.

Zánik strany je vázán na výmaz ze seznamu Ministerstva vnitra ČR. Děje se tak ve dvou případech. Buď o něj politické strany požádají samy (např. už nepovažují svou další existenci za žádoucí, sloučí se s jinými stranami apod.), nebo jsou zrušeny (zakázány) Nejvyšším správním soudem. Jeho rozhodnutí pak může přezkoumat Ústavní soud. Zákaz činnosti

---

⁸ Klíma, M. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice: Radix, 1998; str. 15-16.

stranám soud udělí v případě, že je jejich činnost v rozporu se zákonem (tj. Ústavou ČR a Listinou základních práv a svobod).

Činnost politických stran může být i pozastavena. Stejně jako u zrušení o tom rozhoduje Nejvyšší správní soud. Důvody jsou shodné s příčinami zániku. Mimo ně může být činnost stran pozastavena tehdy, pokud je porušeno ustanovení zákona o politických stranách ohledně hospodaření. Pozastavení znamená, že strana může činit pouze úkony, které směřují k odstranění nežádoucího stavu. Soud za tím účelem stanoví lhůtu, která ale nesmí být delší než jeden rok. Pokud po uplynutí stanovené lhůty stále trvají původní nedostatky, může být podán návrh na rozpuštění strany.⁹

1. 4 Hospodaření a financování politických stran

Financování politických stran představuje klíčový problém jejich práva. Ve světě existují různé modely financování, žádný z nich však nelze označit za optimální a plně přenosný do podmínek jiného státu.

Nejjednodušší členění pro způsoby financování je asi klasifikace podle zdrojů na soukromé a státní. Mezi soukromé zdroje patří dary (nejsou nijak daňově zvýhodněny)¹⁰, členské příspěvky, úvěry, zisky z podnikatelské činnosti, z prodeje nebo pronájmu movitých a nemovitých věcí apod. Státní příspěvky můžeme dělit na přímé a nepřímé. Přímé zdroje tvoří především státní příspěvek na náhradu volebních nákladů, kdy stát na politickou stranu (za určitých podmínek) přímo převede určitou peněžitou hodnotu. O nepřímé financování se jedná tehdy, pokud stát neobdarovává strany přímo, ale mají zisk z toho, že se stát zřekne částečně nebo zcela určitých příjmů. Jde např. o bezplatné vysílací časy v rámci volební kampaně, státní financování parlamentní práce apod.

Přímé státní financování politických stran v ČR lze rozdělit do dvou základních položek. První je tzv. úhrada volebních nákladů, druhou tzv. příspěvek na činnost. Úhrada volebních nákladů se vypočítává vynásobením počtu obdržených hlasů fixní částkou. Příspěvek na činnost sestává ze dvou položek: ze stálého příspěvku a z příspěvku na mandát. Na stálý příspěvek má nárok strana, která získá ve volbách do Poslanecké sněmovny určité procento

---

⁹ Šimíček, V. Politické strany v právním řádu. In Kunc, J. *Demokracie a ústavnost*. Praha: Karolinum, 1999; str. 190-191.

¹⁰ Tamtéž; str. 193.

hlasů. Výše příspěvku na mandát se odvíjí od počtu získaných mandátů v Poslanecké sněmovně nebo Senátu.¹¹

Zákon o politických stranách zakazuje vlastní podnikatelskou činnost stran a připouští účast pouze v takových právnických osobách, provozujících podnikatelskou činnost, která se omezuje pouze na některé předměty podnikání, u nichž se dá předpokládat, že souvisejí s posláním stran. Jedná se o: provozování vydavatelství, nakladatelství, tiskáren, rozhlasového nebo televizního vysílání, publikační a propagační činnost, pořádání kulturních, společenských, sportovních, rekreačních, vzdělávacích a politických akcí nebo výroba a prodej předmětů propagujících program a činnost příslušné strany a hnutí.¹²

Nedůvěře a spekulacím kolem financování politických stran by měla alespoň částečně zabránovat důsledná kontrola a zveřejňování hospodaření stran. Politické strany jsou povinny každoročně předložit Poslanecké sněmovně výroční finanční zprávy. Vykazují-li formální nedostatky nebo nebyly-li předloženy vůbec, pozastavuje se výplata příspěvku na činnost až do odstranění vad.¹³

1. 5 Funkce politických stran

Badatelka K. Lawson definuje politickou stranu jako instituci, která vytváří vazby mezi obyvateli a těmi, kdo politicky rozhodují. Orientovala se tedy na důležitý faktor existence a působení politických stran, a to na jejich funkce.¹⁴

První jmenuji zprostředkovatelskou funkci, která umožňuje občanům ovlivňovat politická rozhodnutí vlády či parlamentu. Zpravidla se jedná o propojení mezi občany a vládou prostřednictvím členství v politické straně nebo hlasování pro danou politickou stranu. Právě na to naráží Lawson ve své definici politické strany. Prostřednictvím integrační funkce strana spojuje, integruje určitou část občanů, jak členů, tak sympatizantů, voličů, kolem programu a organizace. U socializační funkce hovoříme o politické socializaci, která se týká členů konkrétní strany či jejich přívrženců. Strany je učí, jak hrát politické role, jak se správně vyjadřovat, vystupovat na veřejnosti, organizovat veřejné shromáždění apod. Přimět občany

---

¹¹ Šimíček, V. Politické strany v právním řádu. In Kunc, J. *Demokracie a ústavnost*. Praha: Karolinum, 1999; str. 192-193.

¹² Zákon č. 424/1991 Sb. *Zákony pro lidi*. 2010-2017. Získáno: 23. 2. 2017. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-424>; hospodaření stran a hnutí § 17.

¹³ Šimíček, V. Politické strany v právním řádu In Kunc, J. *Demokracie a ústavnost*. Praha: Karolinum, 1999; str. 193.

¹⁴ Cabada, L., Kubát, M. a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002; str. 241.

k účasti ve volbách je úkolem mobilizační funkce. Snaží se zejména oslovit pasivní občany a občany neprojevíjící o volby zájem. Prostřednictvím rekrutivní (výběrové) funkce strana vybírá ze svých členů politické elity. Také určuje, který kandidát bude kandidovat na předních místech kandidátní listiny. Poslední funkci vyjadřuje funkce ústavní, kdy má politická strana v parlamentním systému určité pravomoci při sestavování vlády.¹⁵

1. 6 Typologie politických stran

Co se týče typologie politických stran, je situace stejná jako v případě definování politické strany. Existuje velké množství druhů dělení, které je odrazem mnoha různých kritérií klasifikace (např. strukturně-organizační, vývojové, ideologicko-programové, poziční¹⁶ apod.).¹⁷ Tato práce se zaměří na dělení podle strukturně-organizačního kritéria a ideově-programového kritéria.

Podle strukturně-organizačního principu, to znamená podle toho, jak jsou strany organizované, můžeme politické strany dělit na základě členství a počtu členů.

Dle členství rozlišujeme strany s individuálním členstvím (s přímou strukturou), kdy členem strany je konkrétní občan, a strany s kolektivním členstvím (s nepřímou strukturou), kdy členové nějakého spolku, jsou automaticky i členy strany, kterou spoluutváří, jsou její součástí. Jako příklad mohu uvést britskou Labour party na začátku své existence. V rámci ní existovaly odborové svazy, jejichž členové byli nepřímo i členy Labour party. Podobně na tom bylo Občanské fórum, jehož součástí byla např. Obroda nebo ODA, jejich členové byly zároveň členy OF.

Dle počtu členů se strany dělí na masové, elitní (kádrové či notáblů), a voličské. Masové se vyznačují velkým množstvím členů, tím pádem mají i více voličů a větší šanci na úspěch. Svým programem se snaží oslovit co největší množství lidí. Členství je otevřeno každému. Elitní strany mají méně členů, jde jim především o kvalitní členskou základnu. Snaží se získat osobnosti, které straně přinesou co nejvíce hlasů (charismatické, význačné osobnosti, finanční podporovatelé či specialisté na stranický vývoj). Stát se členem takové strany nebylo dříve vůbec jednoduché, existovala přísná kritéria pro přijetí. Voličské strany jsou typické pro

---

¹⁵ David, R. *Politologie: základy společenských věd*. Olomouc: Olomouc, 2003; str. 72.

¹⁶ Postavení v politickém a stranickém systému.

¹⁷ Cabada, L., Kubát, M. a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002; str. 235.

současnost. Mají poměrně málo členů, snaží se ale oslovit co nejvíce voličů. K úspěchu jim tedy stačí jen pár dobrých politiků, kteří sestaví úspěch nesoucí program.¹⁸

Na základě ideově-programového kritéria, to znamená podle programu a obsahu činnosti, lze politické strany dělit za prvé dle místa v politickém spektru na levicové, středové a pravicové strany, za druhé dle ideologického zakotvení na fašistické, konzervativní, liberální, environmentální (ekologické), sociálně-demokratické a komunistické.¹⁹

Rozdílnost názorů levice a pravice je dobře viditelná na přístupu k otázce role ekonomiky a státu. Pravicové strany zastávají stanovisko, že stát má do společnosti co nejméně zasahovat. Ideální by bylo, kdyby nezasahoval vůbec, ale to už je extrém. Měl by tedy jen střežit majetek a svobody občanů a neporušování jejich práv. V rámci ekonomiky by mělo existovat, jako hlavní nebo jediná forma, soukromé vlastnictví. Dále je pravice příznivcem svobodného trhu a tržní ekonomiky. Typickým znakem jsou také nižší daně. Názor levicových stran na úlohu státu je, že by si měl udržet možnost zásahu a v některých oblastech musí mít postavení vyloženě dominantní. Dále chtějí omezovat soukromé vlastnictví a posilovat kolektivní formy vlastnictví. Co se týká trhu, je nutno jej regulovat prostřednictvím cen a daňové politiky, přičemž daně budou vyšší. Levice zastává progresivní zdanění. To znamená, kdo vydělává více, měl by i více odvádět.²⁰ Je však velice těžké jasně určit, zda je strana pravicová nebo levicová. Přístup k jednotlivým oblastem politiky není jednoznačný, proto v současnosti existuje řada stran středových.

Z hlediska postoje ke stávající vládní moci se politické strany mohou dělit na koaliční (vládní). Z jejich členů se skládá vláda. Opoziční (mimovládní) strany jsou pak parlamentní, ty získaly ve volbách alespoň 5 % hlasů, což je hranice pro to, aby se dostaly do parlamentu, nebo mimoparlamentní, které potřebnou hranici nespĺnily. Dále mohou existovat strany celostátní, fungující v rámci celého státu, nebo regionální, které prosazují pouze regionální politiku. Podle dalšího hlediska lze strany dělit na politické strany nábožensky orientované (křesťanské, islámské) a nenábožensky orientované.

---

¹⁸ Klíma, M. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice: Radix, 1998; str. 37-45.

¹⁹ Fiala, P. a kol. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister a Principal, 1998; str. 89-91.

²⁰ Cabada, L., Kubát, M. a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002; str. 239-240.

2. Katolická církev a politika

Postavení a funkce církve v politických systémech i vztah církve a státu obecně jsou hluboce historicky podmíněny, a to i v tom smyslu, že se v historické perspektivě výrazným způsobem transformovaly. Současná role církve ve společnosti je vytvářena několika faktory, z nichž právě dějinná dimenze patří k nejdůležitějším. Otázkou je, jakou roli má církev dnes ve společnosti. Dokáže se stále významným způsobem podílet na politice jako v minulosti a patří vůbec náboženství do politiky? Jelikož je tato práce věnována československé lidové straně, bude se zabývat křesťanskými církvemi a jejich postavením v politice v rámci politických stran.²¹

2. 1 Sebeinterpretace katolické církve v rámci politiky

Katolická církev je jedním z důležitých politických aktérů ve společnosti. Popsat ji však v rámci politického systému je velice problematické. Otázkou je, zda může být katolická církev popsána jakožto instituce dostatečně adekvátně ke svým funkcím. Možným řešením by bylo některé její aspekty přehlédnout a pojímat ji jako kteroukoliv jinou instituci uvnitř politického systému. V takovém případě ale hrozí pominutí některých existujících specifíků církve, kterými se odlišuje od jiných politických institucí. Velkým problémem je také vlastní interpretace církve. Další potíží je, to že církev není primárně určena pro to, aby na někoho vyvíjela tlak, prosazovala své zájmy nebo se podílela na moci. Něco jiného už je fakt, že toto všechno činí. Není to ale její primární účel.

Katolická církev sebe samu odmítá vnímat jen jako organizaci nebo instituci, ale vykládá svou podstatu jako komplex dvou složek, lidské a božské.²² Podle ní se nejedná o zájmovou skupinu jejích věřících, ale o „Tělo Kristovo“ nebo společenství věřících vycházející z Božího slova. Podstatné ale není pojetí církve sebe samé, nýbrž to, jaké funkce plní ve společnosti a jaké zde má místo. Katolickou církev s ohledem na tuto skutečnost tedy lze chápat jako organizaci. Svědčí o tom fakt, že žádá stát o daňová zvýhodnění, kriticky se vyjadřuje k zákonodárným rozhodnutím, působí na ministry a parlament, doporučuje svým členům politickou stranu apod. Na základě toho můžeme říci, že se snaží získat určitý vliv v politickém prostoru.²³ Mimo katolickou církev, která je obecně považována za nejpočetnější

---

²¹ Fiala, P. *Katolicismus a politika*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995; str. 85.

²² Fiala, P. *Laboratoř sekularizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007; str. 73-74.

²³ Tamtéž; str. 76.

co do počtu věřících, pak existují i jiné křesťanské církve. V důsledku toho vznikají různé typy křesťanských politických stran. Tomu, co je pro ně charakteristické, se bude věnovat následující podkapitola.

2. 2 Křesťanské politické strany a jejich křesťanský aspekt

Klíčovým problémem současné existence křesťanských politických stran je jejich křesťanský aspekt. Co vlastně dnes znamená, označuje-li se strana za křesťanskou? Rozhodně by pro to měl být nějaký důvod. Mělo by existovat něco, co odlišuje takovou stranu od jiných občanských stran. Tyto rozdíly však lze těžko hledat v zahraniční, hospodářské či finanční politice. Očekávali bychom spíše, že rozdíl bude spočívat v důsledném odmítání morálního liberalismu, že křesťanská strana bude prosazovat zásady křesťanské etiky. Je tomu tak ale ve skutečnosti?²⁴

Praxe ukazuje zpravidla obraz poněkud odlišný. Křesťanské strany jsou sice otevřeny diskuzi na daná etická témata, i když některé se jim snaží raději vyhnout, ale při konkrétních jednáních a při hlasování o některých problémech již nepůsobí zdaleka tak odhodlaně. Maximálně jsou schopny doporučit svým poslancům hlasovat podle vlastního svědomí, zatímco v jiných politických otázkách vyžadují striktní stranickou disciplínu a jednotný postup. Tato diference mezi přístupem k mravním a např. hospodářským problémům je důkazem toho, že do tzv. křesťanských stran pronikl mravní liberalismus. Mimo to svědčí také o malém významu, který je morálním otázkám postmoderní společnosti přikládán. Petr Fiala v návaznosti na tuto problematiku pokládá otázku, zda má vůbec smysl existence takovýchto stran.

Musíme si však uvědomit, že velké a úspěšné evropské křesťansko-demokratické strany už prošly procesem proměny. Ta spočívala v postupném opouštění jejich konfesijní základny a rozvolňování vztahu k církvi. Následně se z nich staly moderní liberálně konzervativní strany. Díky reprezentaci zájmů širokých vrstev²⁵ obyvatelstva získaly početnou voličskou základnu a s tím i úspěšnost. Z toho však také vyplynul závazek respektovat převažující mínění voličů, které nemá zájem na příliš důsledném uplatňování striktních morálních zásad.²⁶

Označení „*křesťanský*“ dnes tedy spíše znamená jakési přihlášení se k určité tradici. To přináší ale dvě rizika. Prvním je možná ztráta konzervativnějších voličů. Druhé spočívá

---

²⁴ Fiala, P. *Laboratoř sekularizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007; str. 224.

²⁵ Z křesťanských stran se staly všelidové politické strany.

²⁶ Fiala, P. *Katolicismus a politika*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995; str. 224-225.

v tom, že v okamžiku krize se voliči mohou přiklonit k radikálnějším a vyhraněnějším politickým proudům.²⁷

2. 3 Identifikace křesťanských stran

Identifikovat křesťanské politické strany je velice složité. Prošly totiž jistým vývojem, na který upozorňuje předchozí kapitola. S ohledem na tento vývoj nastaly určité posuny v typologii politických stran. V tomto posunu se odráží následující vývojové aspekty.

Vzhledem k proměnám politicko-kulturních vzorců a hodnotových orientací v postmoderní společnosti došlo k faktické přeměně funkcí křesťanských stran v jednotlivých politických systémech. V důsledku těchto změn nastaly posuny ve voličské základně řady křesťanských stran, což mělo za následek hledání nové, nebo spíše pozměněné politicko-programové identity. V souvislosti s těmito změnami se rozostřila hranice mezi křesťanskými a konzervativními, částečně i liberálními, stranami a tradiční schematické třídění už zcela neodpovídá skutečnému stavu.

Jádrem problému typologie křesťansko-demokratických politických stran je podle Petra Fialy poměrně časté odvozování typologické příslušnosti pouze historicky či nominálně. Mělo by být více zohledněno funkcionální hledisko.²⁸ Podle něj se křesťanské strany řadí k tzv. občanským stranám. Spolu s konzervativními a liberálními stranami, které se sem řadí, tak utvářejí jeden typ. Nelze mezi nimi totiž zcela určit hranice. Do jedné skupiny jsou řazeny na základě prováděných empirických výzkumů, které se zabývaly zkoumáním rozdílů ve vnitřní politice zemí s občanskými a se sociálně-demokratickými vládami. Vyšlo najevo, že mezi vládami s dominantní konzervativní či křesťansko-demokratickou stranou nejsou patrné rozdíly. Lze tedy dělit strany na komunistické, krajně pravicové, zelené, sociálně-demokratické a občanské, ty se dále rozlišují na konzervativní, liberální a křesťansko-demokratické.²⁹

2. 4 Ideologie křesťanských stran

Ideologie křesťanských politických stran se opírá o několik základních znaků. Jedná se o myšlenku společnosti coby organického celku s důrazem na celospolečenskou solidaritu a křesťanský personalismus, v němž je člověk základní společenskou hodnotou. Důležité je

---

²⁷ Fiala, P. *Katolicismus a politika*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995; str. 225.

²⁸ Fiala, P. *Křesťanské alternativy v politice*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997; str. 71.

²⁹ Tamtéž; str. 74-75.

harmonické fungování společnosti jako strukturovaného celku bez vnitřního napětí. Důraz se klade na rodinu jako společenský pilíř. S tím je spojená omezená tolerance k neúplným rodinám a homosexuálním svazkům. Ze socio-ekonomického hlediska je pro křesťanskou politiku typická sociální tržní ekonomika. Dále se usiluje o domácí, ale i mezinárodní mír s odmítáním nacionalistických tendencí. Křesťanské strany se ve svých programech stále také opírají o náboženství a hlásí se k aplikaci obecných křesťanských principů a hodnot při vedení státu.³⁰ Nejedná se však již o specifický rys, neboť se s ním můžeme setkat i u některých konzervativních stra.³¹ Křesťanské politické strany totiž v průběhu své existence prošly značným vývojem a řada z nich se od původní idey odchýlila. Jak se křesťanské, resp. katolické politické strany formovaly na českém území, se dovíme v další kapitole.

---

³⁰ Hloušek, V. *Politické strany*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, a. s., 2010; str. 161.

³¹ Fiala, P. *Křesťanské alternativy v politice*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997; str. 88.

3. Formování českých křesťanských stran

Kořeny křesťanských politických stran u nás sahají až do druhé poloviny 19. století. Tehdy začaly vznikat první katolické strany, za jejichž předchůdce se považují různé spolky náboženského charakteru. Některé ale striktně náboženský charakter ani neměly. Podívejme se nyní, jak ke vzniku prvních křesťanských stran a následně Československé strany lidové došlo.

3. 1 Počátky křesťanské politiky na českém území

Křesťanská politika má v českých zemích dlouhou tradici. Její počátky spadají až do 40. let 19. století, kdy začaly vznikat první spolky. Ty však ještě neměly vyloženě náboženský charakter. Svým členům nabízely uplatnění v oblasti charity, vzdělání a postupně i ve veřejném a politickém životě.

Druhá polovina 19. století se vyznačuje zakládáním velkého množství různých uskupení. Jmenujme například spolek katolických tovaryšů,³² katolicko-politickou jednotu (1871 vznikla Katolicko-politická jednota pro Království české), Svatojosefskou jednotu mužů a jinochů a další regionální sdružení (např. Svornost, Obrana, Láska atd.). Později k nim přibýly i ženské spolky.

Všechny tyto organizace vytvořily půdu pro první křesťanské strany, které byly zakládány v 90. letech 19. století. Existovalo mnoho důvodů pro jejich vznik. Přesto za takovou hlavní příčinu můžeme považovat proces sekularizace. Prostřednictvím sjednocování a organizování do politických stran chtěli katolíci bojovat za své zájmy.³³

Bezprostředním impulzem pro zakládání křesťanských stran se stala encyklika³⁴ papeže Lva XIII. *Rerum novarum*, vydaná roku 1891. Papež v ní reaguje na rychle se šířící průmyslovou revoluci, která s technickým pokrokem přináší i jistou změnu ve společnosti. Má dopad na jednotlivé obyvatele, především dělníky. Církev se zde vyslovuje k sociální otázce. Encyklika *Rerum novarum* znamenala tedy zároveň nový počátek sociálního učení církve. Všechny pozdější encykliky zabývající se stejnou problematikou se na tento dokument odvolávají.

---

³² Předchůdce odborových organizací.

³³ Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 10.

³⁴ Papežský okružní list adresovaný původně biskupům, dnes i kněžím a věřícím na celém světě.

Církev si uvědomuje, že průmyslová revoluce s sebou nese ve společnosti i fenomén vykořisťování. Na jedné straně vzniká totiž na základě výrobních prostředků obrovská moc a na druhé straně velká závislost dělnické třídy na této moci. Zde je potřebný stát, aby zasáhl v otázce právní i sociální. Církev má ale za člověka spoluodpovědnost, proto ho nemůže nechat jen na pospas státu.

Na základě toho viděl papež řešení dělnické otázky na třech úrovních, a to na úrovni církve, státu a svépomocných organizací.³⁵

Křesťané nebyli zastánci třídního boje, o který šlo socialistickému hnutí. Způsob, jak vyřešit sociální problematiku, viděli křesťané především v třídní solidaritě. Podle nich může dané problémy ve společnosti vyřešit uplatnění křesťanských principů.

Křesťané se proto začali seskupovat do vlastních politických uskupení. Jednou z prvních křesťanských stran na českém území byla Křesťansko-sociální strana. K jejímu ustanovení došlo roku 1894 na I. sjezdu delegátů katolického dělnictva československého z Čech, Moravy, Slezska a Dolního Rakouska v Litomyšli. Jelikož však přípravný výbor pracoval neefektivně, byla strana fakticky založena až v roce 1898. Hned v následujícím roce vznikla Moravsko-slezská křesťansko-sociální strana na Moravě, v jejímž čele stál Jan Šrámek.

Velice významnou stranou byla Katolická strana národní na Moravě, založena roku 1896 v Přerově. Svým zaměřením odpovídala tradičnímu duchu katolicismu. O rok později pak vznikla Národní strana katolická v Království českém. Zatímco Křesťansko-sociální strana byla stranou především katolického dělnictva, Katolická národní strana byla tvořena především venkovským obyvatelstvem, drobnými podnikateli a katolickým klérem.³⁶

I přes některé odlišnosti spolu strany dokázaly spolupracovat. Vystoupily s programem, který se zakládal na obraně katolicismu, jeho učení a institucí před stále více se rozšiřujícím liberalismem. Ten se stal postupem času vůdčím principem moderní industriální společnosti a odsouval náboženské a církevní otázky na okraj zájmu lidí.³⁷

Další vývoj českého politického katolicismu byl ovlivněn na jedné straně tendencemi ke sloučení již existujících stran, na druhé straně však i přes počáteční spolupráci docházelo k štěpení stran a vznikání nových subjektů. Dělo se tak především v důsledku názorových i

---

³⁵ Katolické dokumenty. RERUM NOVARUM, encyklika papeže Lva XIII. o dělnické otázce z 15. května 1891. Kebrle. 2001. Získáno 3. 3. 2017. Dostupné z: <http://www.kebrle.cz/>; předmluva.

³⁶ Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 10-11.

³⁷ Marek, P. Český politický katolicismus a katolické strany. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; I. díl: období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005; str. 305.

osobních rozdílů mezi vůdčími představiteli stran. V roce 1899 tak vznikla Křesťansko-sociální strana lidová. Roku 1906 se nakonec všechny strany spojily do Strany katolického lidu, která byla později přejmenovaná na Českou stranu křesťansko-sociální v království Českém. Od ní se časem oddělily frakce, jež v průběhu let 1911-1912 založily Katolicko-národní stranu konzervativní, Konzervativní stranu lidovou a Křesťansko-sociální stranu lidovou.³⁸ Teprve první světová válka a její následky připravily půdu pro sjednocení všech křesťanských stran v jednu organizaci.³⁹

3. 2 Vznik Československé strany lidové

Postavení katolické církve bylo po vzniku ČSR velmi svízelné. Katolická církev ani katolická politická reprezentace rozhodně nevívala rozpad Rakouska-Uherska. To bylo důvodem, proč se hněv části české společnosti obrátil proti katolíkům a způsobil rozmach protikatolického hnutí nazývaného často jako Pryč od Říma (Los von Rom) nebo „kulturní boj“. Protikatolická vlna vedla ke značnému oslabení římskokatolické církve. Reformní hnutí postihlo i samotný katolický klérus, jehož nejradikálnější členové přistoupili k založení nové Československé církve. Důsledkem toho opustil římskokatolickou církev víc jak milion věřících.⁴⁰ Křesťanské strany byly napadány za podporu trůnu jak socialistickými, tak nacionálními politickými proudy. Jejich záměrem bylo vyloučit křesťanské strany z politické scény. To se jim však nepodařilo. České katolické strany se sice neúčastnily protirakouského odboje, ale vždy kladly důraz na české národně-kulturní zájmy, a proto se po rozpadu Rakouska-Uherska bez velikých potíží přizpůsobily novým republikánským poměrům. Útokům občanských a socialistických stran čelily především prostřednictvím vnitřního sjednocení a pevné organizace.

Snaha sjednotit katolické politické strany existovala již během války a vyvrcholila v druhé polovině roku 1918. Hlavní zásluhu na slučovacím procesu měl předseda Moravsko-slezské křesťanskosociální strany Jan Šrámek.⁴¹

---

³⁸ Marek, P. Český politický katolicismus a katolické strany. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; I. díl: období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005; str. 261-262.

³⁹ Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 11.

⁴⁰ Trapl, M. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; I. díl: období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005; str. 655.

⁴¹ O nás. Historie ČSL a KDU-ČSL. *Kdu*. 1997-2015. Získáno 5. 3. 2017. Dostupné z: [kdu.cz: http://www.kdu.cz/o-nas/historie](http://www.kdu.cz/o-nas/historie); vznik ČSL.

Ke sjednocení moravských křesťanských stran došlo 10. září 1918 v Brně. Katolicko-národní a křesťanskosociální strana na Moravě vytvořily Moravsko-slezskou stranu lidovou. Do čela strany byl postaven Jan Šrámek. Po vzniku Československa bylo sjednocení stran schváleno prvním sjezdem, který se konal 26. ledna 1919 v Brně. Jeho výsledkem bylo také přejmenování strany na Československou stranu lidovou a potvrzení Šrámkovy vedoucí úlohy.⁴²

Ustavující zemský sjezd Československé strany lidové v Čechách se konal ve dnech 5. a 6. ledna 1919. Předsedou strany byl zvolen zemědělský odborník a dlouholetý funkcionář křesťansko-sociální strany František Šabata, kterého později vystřídal Bohumil Stašek.⁴³

Nově vzniknuvší strana byla tedy zpočátku tvořena dvěma naprosto autonomními složkami, jež spojoval jen parlamentní klub, název, zájmy a společný nepřítel. V tehdejší Československu to byla jediná existující strana s takto volnou organizační strukturou. Společnému parlamentnímu klubu předsedal Jan Šrámek. Moravská organizace měla totiž větší vliv. Mimo to i širší členskou základnu. To potvrzovalo fakt, že na Moravě nebyla protikatolická vlna tak silná jako v Čechách. V následujícím období došlo k určitým pokusům o centralizaci strany, ty byly však neúspěšné.⁴⁴ Teprve roku 1922, díky odchodu poslanců Slovenskej strany ľudovej z parlamentního klubu (1921), se zástupci obou zemských výborů Československé strany lidové dohodli na vytvoření ústředního orgánu strany. Tak byl založen Ústřední výkonný výbor ČSL, jež vedl Jan Šrámek. Jeho členové byli jmenováni výkonnými výbory jednotlivých zemí. Základem programů obou zemských složek lidové strany byl tzv. křesťanský solidarismus, důraz se také kladl na národní aspekty a parlamentní demokracii.⁴⁵ Ve 20. letech rozšířila lidová strana své působení i na Slovensko a Podkarpatskou Rus.⁴⁶

---

⁴² Trapl, M. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; I. díl: období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005; str. 655.

⁴³ O nás. Historie ČSL a KDU-ČSL. *Kdu*. 1997-2015. Získáno 5. 3. 2017. Dostupné z: [kdu.cz: http://www.kdu.cz/o-nas/historie](http://www.kdu.cz/o-nas/historie); vznik ČSL.

⁴⁴ Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 11.

⁴⁵ O nás. Historie ČSL a KDU-ČSL. *Kdu*. 1997-2015. Získáno 5. 3. 2017. Dostupné z: [kdu.cz: http://www.kdu.cz/o-nas/historie](http://www.kdu.cz/o-nas/historie); vznik ČSL.

⁴⁶ Trapl, M. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; I. díl: období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005; str. 655-656.

4. Vývoj Československé strany lidové do roku 1948

Cílem této kapitoly není podrobný popis vývoje Československé strany lidové. Jedná se spíše o zachycení zásadních vývojových mezníků, které jsou důležité pro kontext a pro představu toho, jaké postavení měla strana v tehdejší politickém systému. To mělo vliv i na její další vývoj.

4.1 ČSL v letech 1918 – 1938

Vedení strany se v poválečném období soustředilo především na konsolidaci a politické a organizační upevnění. Mimo to se ČSL aktivně zapojila do národní revoluce a podílela se na tvorbě zákonů na ochranu republiky proti maďarským nacionalistům v roce 1919, kteří se nechtěli smířit se ztrátou území a rozpadem Uherska na dílčí státy. Do bojů na Slovensku proti bolševicko-maďarské agresi se zapojily i Orelské družiny.⁴⁷ Roku 1921 lidová strana souhlasila s mobilizací československé armády proti pokusu Karla I. Habsburského o restauraci v Maďarsku. Tím dokázala, že se již nadobro zbavila prohabsburské legitimacy.

Lidová strana považovala v politické sféře za nejdůležitější účast ve vládě, což se jí však v důsledku protikatolického hnutí v prvních letech fungování republiky moc nedařilo. V Kramářově vládě měla pouze ministra bez portfeje (Mořic Hruban) a do Tusarovy vlády se lidovci ani nedostali. K výrazné změně došlo až v době úřednické vlády Jana Černého, kdy byl vytvořen mimoústavní orgán tzv. Pětka⁴⁸, jejímž členem se stal i Jan Šrámek. V dalších vládách byla již lidová strana vždy zastoupena. V Benešově i první Švehlově vládě reprezentovali stranu Jan Šrámek a Josef Dolanský. Po úspěšných volbách roku 1925 měla lidová strana v druhé Švehlově vládě navíc i ministra vnitra Františka Noska. Oproti roku 1920, kdy získala do poslanecké sněmovny jen 7.5 % hlasů a 21 mandátů, měla v roce 1925 9,75 % hlasů a 31 mandátů a byla třetí nejsilnější stranou.⁴⁹

V této době zaznamenala lidová strana úspěchy i v jiné oblasti. Díky Šrámkovu diplomatickému jednání v rámci obranného zápasu nedošlo k odluce církve od státu a navíc byl zmírněn i dopad poválečné protikatolické vlny na církev. Římskokatolická církev tak

---

⁴⁷ O nás. Historie ČSL a KDU-ČSL. *Kdu*. 1997-2015. Získáno 5. 3. 2017. Dostupné z: [kdu.cz](http://www.kdu.cz/o-nas/historie): <http://www.kdu.cz/o-nas/historie>; ČSL mezi válkami.

⁴⁸ Pět státotvorných a demokratických stran 1. republiky, které určovaly základními jednáními poválečnou politiku Československé republiky.

⁴⁹ Trapl, M. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; I. díl: období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005;; str. 664-666.

zůstala i nadále nejpočetnější církví ve státě. Zdárně byla ukončena i tzv. Marmaggiho aféra⁵⁰. Vážnější komplikaci pro lidovou stranu představoval edikt papeže Pia XI.⁵¹ Jan Šrámek kvůli němu musel jednat přímo se Svatým Otcem.⁵²

Vlivem úspěšných voleb se dostává lidová strana do popředí vládní politiky v rámci koalice, zvláště pak v letech 1928-1929, kdy Jan Šrámek zastupoval nemocného Antonína Švehlu a stál jako náměstek ministerského předsedy v čele vlády. Předsedou senátu byl také politik lidové strany, a to Mořic Hruban. Koalice prosadila řadu katolických požadavků, podpořila reformu státní správy, dále například souhlasila s novelizací zákona o sociálním pojištění. I přes značný vliv, kterého se Šrámekovi dostalo, odmítal v duchu koaliční spolupráce prosazovat radikální katolické požadavky. Zásahu měl také na potlačení komunistických demonstrací v červenci 1928.

Přes úzkou spolupráci vedoucích politiků agrární a lidové strany v rámci koaliční vlády docházelo k ostrým rozporům mezi jejich stoupenci. Tyto spory se postupně projeví i ve vládě. Důsledkem toho byl pád občanské koalice a nové parlamentní volby, z nichž ČSL vyšla se značnými ztrátami.

Ve 30. letech se lidová strana potýkala se značnými problémy. V době nadcházející hospodářské krize selhávaly ideje křesťanského solidarismu a ve straně docházelo k rozporům mezi jednotlivými sociálními vrstvami. Zástupci lidové strany nedokázaly potlačit omezování hospodářské demokracie. Velkým neúspěchem lidové strany bylo přijetí zákona o obilním monopolu.⁵³ Tyto skutečnosti byly hlavní příčinou neúspěchu ČSL v parlamentních volbách roku 1935, který následně vyvolal kritiku jejího vedení ze strany konzervativních sil a nepolitických katolíků. Po volbách nastalo období horlivého zakládání zemědělských lidoveckých družstev a snah získat pozice v hospodářských institucích. V této době se lidová strana sblížila se skupinou Hradu,⁵⁴ především s Edvardem Benešem. To se projevilo

---

⁵⁰ Papežský nuncius Francesco Marmaggi odjel z Prahy na protest proti účasti prezidenta T. G. Masaryka a členů vlády na oslavách výročí upálení Mistra Jana Husa.

⁵¹ Edikt zakazující politickou činnost kněží. Jeho důsledkem bylo, že se někteří kněží politické práce v ČSL skutečně vzdali.

⁵² Trapl, M. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; I. díl: období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005; str. 665.

⁵³ Tento zákon umožňoval silnějším agrárnickým družstvům monopolní výkup obilí, což získávalo republikánské straně ještě významnější pozice na venkově.

⁵⁴ Označení neoficiální skupiny prezidenta Masaryka a jeho poradců z různých oblastí, mezi které se mimo jiné řadili Edvard Beneš nebo Karel Čapek.

v prezidentských volbách v roce 1935, kdy byl Edvard Beneš díky značné podpoře zástupců lidové strany zvolen prezidentem republiky.

V následujícím období se lidová strana snažila udržet demokratický charakter republiky. Výrazně se stavila proti ústupkům Henleinově Sudetoněmecké straně a proti politice usmířování západních států s nacistickým Německem. Stála si pevně za názorem obrany Československa, odmítla anšlus Rakouska a podpořila částečnou mobilizaci československé armády v květnu 1938. Toto počínání se dočkalo opět kritiky z řad nepolitických katolických intelektuálů, ale také z řad fašistických a agrárnických směrů.

V kritickém období Československa v létě 1938 vystupovala lidová strana ostře proti přijetí anglo-francouzského ultimáta. Po pádu Hodžovy vlády se Jan Šrámek stal členem kolegia zástupců politických stran, které dávalo směrnicí nové úřednické vládě generála Jana Syrového. Při jednání o mnichovském diktátu Jan Šrámek odmítal přijetí kapitulace. Apeloval i na Edvarda Beneše, aby kapitulaci odvolal a neabdikoval. Bohužel bez úspěchu.⁵⁵

Důsledky Mnichova byly těžkou ranou pro celou dosavadní koncepci politiky lidové strany. V politických poměrech druhé republiky se začaly prosazovat autoritativní prvky. Jan Šrámek byl zásadně proti jakékoliv totalizaci politiky, proto také nepřijal návrh na sloučení s agrární stranou. Dále odmítl podpisem potvrdit slovenskou autonomii. Snažil se udržet samostatnost lidové strany za každou cenu. Pod tlakem rychle se měnící politické situace, však zakrátko zvítězila koncepce „silné české strany“ jako subjektu, který bude hájit české zájmy v národním ohrožení. Česká zemská organizace Československé strany lidové tedy vstoupila do Strany národní jednoty. Moravská zemská organizace se ještě nějakou dobu zdráhala, ale byla nucena se podrobit všeobecnému nátlaku. Československá strana lidová tak dočasně zanikla, ale její duch přežíval i nadále, zejména v odboji a práci Jana Šrámka v zahraničí.

4. 2 ČSL v letech 1939 – 1948

Bezprostředně po obsazení Československé republiky německými vojsky emigroval Šrámek do Francie, kde s pomocí svých kontaktů s křesťanskými politiky a církevními činiteli pomáhal rozehnat počáteční nedůvěru francouzské vlády k české politické emigraci.

Členové lidové strany, kteří neemigrovali, se zapojili do domácího nebo zahraničního odbojového hnutí, a to jak v protifašistických organizacích, tak jednotlivě. František Hála a později Adolf Procházka byli ve vedení centrální odbojové organizace Politické ústředí. Odbojová skupina byl dále také Orel, který se později stal součástí vojenské

---

⁵⁵ Trapl, M. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; I. díl: období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005; str. 664-670.

organizace, Obrana národa. Toto počínání se však neobešlo bez pronásledování ze strany Němců. Někteří přední činitelé ČSL byli brzy uvězněni. Mnozí skončili v koncentračních táborech nebo byli umučeni či popraveni. Řada členů také bojovala na východní a západní frontě. Člen Orla Jan Kubiš provedl atentát na říšského protektora Heydricha. Jan Šrámek se stal místopředsedou Československého národního výboru ve Francii a později předsedou exilové vlády v Anglii. V této funkci setrval po celou dobu války až do začátku dubna 1945, kdy byla jmenována nová vláda. Ta byla výsledkem březnového moskevského jednání z roku 1945.⁵⁶

V této době převzala lidovecké aktivity a síť různých spolků katolická církev. Lidovci měli velkou výhodu. Strana sice formálně neexistovala, ale její odkaz přetrval. Její členové se totiž řídili i nadále ideály, které strana vyznávala a hájila.⁵⁷

Československá strana lidová byla jedinou občanskou stranou v českých zemích, která byla jako součást Národní fronty v roce 1945 povolena. Zasloužili se o to její přední činitelé a členové první poválečné vlády.

Strana byla společností přijímána mnohem lépe než po první světové válce. Římskokatolická církev totiž již nebyla chápána jako opora bývalé habsburské monarchie, ale jako součást nacisty perzekuovaného českého národa. Při moskevských jednáních mezi londýnskou a moskevskou emigrací však lidová strana musela přistoupit na Košický vládní program.⁵⁸ Tomu předcházelo jednání o vytvoření nové vlády a o vyhlášení jejího programu v Moskvě za přítomnosti Šrámka a Hály. Jednání byla založena na dohodě Beneše s Gottwaldem při jeho první návštěvě Moskvy v roce 1943, kde Beneš komunistům přiznal důležité funkce v poválečné vládě. Roku 1945 Beneš ustoupil od své iniciativy vyjednávat s komunisty a svěřil jednání zástupcům politických stran. Ve vládě, která byla sestavena v Moskvě a vyhlášena 5. dubna 1945 v Košicích, nehráli roli žádní zástupci domácího odboje. Tento program nebyl napřed schválen politickými činiteli v okupované zemi, ale byl dovezen jako ustanovení, kterým se měla česká politika řídit. Vládní koalice nezahrnovala všechny strany, jak se na tom původně dohodl Beneš s Gottwaldem. Šíře politického spektra byla omezena na šest politických stran, které byly seskupeny do tzv. Národní fronty. Čtyři z nich působily

---

⁵⁶ O nás. Historie ČSL a KDU-ČSL. *Kdu*. 1997-2015. Získáno 5. 3. 2017. Dostupné z: [kdu.cz: http://www.kdu.cz/o-nas/historie](http://www.kdu.cz/o-nas/historie); ČSL mezi válkami.

⁵⁷ Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 16.

⁵⁸ Trapl, M. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1175.

v českých zemích: komunisté, sociální demokraté, národní socialisté a lidovci. Zbývající dvě působily na Slovensku: demokraté a slovenští komunisté.⁵⁹

Zavedení systému Národní fronty znamenalo omezení tzv. lidové demokracie. Jedním ze základních znaků nového politického systému bylo provádění širokých reforem v oblasti hospodářské, sociální i politické. Došlo ke znárodnění bank, pojišťoven a velkých průmyslových podniků. Majetek cizinců byl zabaven. Německá menšina se musela téměř celá vystěhovat. Byla zrušena druhá komora parlamentu, Senát, a pravicové strany byly zakázány. Celý politický život se vyznačoval silnou dominancí komunistů a všeobecným nadšením ze socialismu.⁶⁰

Členská základna lidové strany se po druhé světové válce změnila, neboť do ní vstoupili i někteří bývalí členové občanských stran, které nebyly povoleny Košickým programem. Tvořily celých 40 % členské základny. Sociální struktura se nijak výrazně neproměnila. Stále převažovalo zemědělské venkovské obyvatelstvo, nejvíce organizovaných členů však tvořily ženy v domácnosti.⁶¹

Do parlamentních voleb v roce 1946 byla Československá strana lidová zastoupena ve Fierlingerových vládách třemi ministry (Šrámek, Hála a Procházka), v Gottwaldově vládě získali navíc ještě jedno křeslo pro Vošahlíka. Ten byl záhy vystřídán Kopeckým. V Prozatímním národním shromáždění měla strana 49 poslanců.

Parlamentní volby v květnu 1946 byly pro lidovou stranu velkým zklamáním, především proto, že nenaplnily představy o vítězství strany na venkově. Po vítězství komunistů se také rozplynuly naděje na revizi dosavadních revolučních opatření. Přesto získání 20 % všech odevzdaných hlasů vzbudilo u mnohých lidí naději, že by se lidovci mohli stát vůdčí silou v národě. Bohužel jejich nepřátelé byli příliš silní. Komunisté se vyznačovali jednotou, svými vizemi a lákavými plány. Demokraté byli oproti nim mocensky slabší, nejednotní, neměli společný pozitivní program a dostávali se do defenzívy. Politiku lidovců reprezentoval i nadále Jan Šrámek, který uplatňoval podobnou taktiku jako za první republiky. Lidová strana se snažila hájit právní řád, občanské svobody a také práva církve. Jejich záměrem bylo zmírnit poválečný radikalismus a do budoucnosti zachovat co nejvíce práv a svobod.⁶²

---

⁵⁹ Renner, J. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999; str. 20-21.

⁶⁰ Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 16.

⁶¹ Trapl, M. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1176.

⁶² Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 17.

Komunisté však stále přicházeli s novými požadavky, které překračovaly Košický i Budovatelský program.⁶³ Jednalo se především o revizi pozemkové reformy, s kterou nakonec Československá strana lidová souhlasila. Žádala ale vynětí církevní půdy z revize. Boj nakonec prohrála. Dalším problémem, na který poukazovala, bylo vytváření státních statků a státní intervence v zemědělství. Tušila v tom pozdější kolektivizaci. Tu komunisté však výslovně odmítali. Dále také kritizovali praktiky komunistů ve Sboru národní bezpečnosti a zneužívání policie vůbec.

V roce 1947 vykonstruovali komunisté proti slovenské Demokratické straně obvinění z protistátního spiknutí. Velkou chybou lidové strany bylo, že se aktivněji nepostavila na její obranu. Komunistům se povedlo tuto významnou sílu na Slovensku výrazně oslabit a posílit tím tak svůj vliv.

V listopadu 1947 bylo z čela sociální demokracie odstraněno prokomunistické Fierlingerovo křídlo. Došlo také k výměně nekomunistických velitelů Sboru národní bezpečnosti za příslušníky Komunistické strany Československa. To vyvolalo nespokojenost u vedení lidové strany, které se postavilo zásadně proti. Situace vyústila v únorovou krizi, kdy došlo k podání demise ministry demokratických stran. Komunistům se však povedlo získat levicové křídlo ČSL ke spolupráci na účasti v nové Gottwaldově vládě, kterou prezident Beneš 25. února 1948 přijal. Proběhlo zatčení některých členů lidové strany a jejich následné uvěznění. Éra demokratické Československé strany lidové tím na dlouhá léta skončila.⁶⁴

---

⁶³ Program vlády Národní fronty, který předložil předseda vlády Klement Gottwald. Navazoval na Košický vládní program a prakticky znamenal počátek cesty k socialismu. Byl vyhlášen dvouletý plán obnovy a rozvoje národního hospodářství.

⁶⁴ Trapl, M. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1184-1186.

5. Vývoj Československé strany lidové v letech 1948 – 1989

Komunistická strana Československa se především v důsledku druhé světové války stala nejvýznamnější československou politickou stranou. Na základě své ideologie, politického boje, vedeného bez jakéhokoliv omezení, a mocenské podpory Sovětského svazu se komunistům po válce podařilo ovládnout rozhodující pozice ve stranickém systému poválečného Československa. Po tzv. vítězném únoru 1948, jak se také jinak mocenský převrat označuje, se komunisté stali prakticky vládci. Za počátek komunistického politického systému lze označit 25. únor 1948. Ten končí v důsledku událostí v podobě sametové revoluce, které se udály po 17. listopadu 1989.⁶⁵ Tato kapitola se bude věnovat vývoji Československé strany lidové v rámci komunistického režimu a procesům, kterými strana prošla.

5. 1 Komunistický státní převrat a Československá lidová strana

V předchozí kapitole jsme narazili na problém přílišného uplatňování moci Komunistické strany ČSR, za jehož vrchol můžeme označit, již zmiňovanou výměnu velitelů ve Sboru národní bezpečnosti. Proti tomuto rozhodnutí se postavilo vedení lidové strany, požadovalo jeho odvolání. Komunistický ministr vnitra se nařízení vlády o odvolání daného rozhodnutí odmítl podřídit. Reakcí bylo podání demise lidové strany i dalších ministrů Československé strany národně socialistické a slovenské Demokratickej strany.

Následně 23. února 1948 se sešel Výkonný výbor Československé strany lidové, aby posoudil politickou situaci. Většina vedení se postavila za rozhodnutí předsednictva o abdikaci a poslala prezidentu Benešovi dopis, ve kterém ho vyzývala k ústavnímu řešení vládní krize. Na zasedání také poprvé otevřeně vystoupila opozice, kterou reprezentovali místopředseda sněmovny Alois Petr a poslanec Josef Plojhar. Vyjádřili nespokojenost s demisí a doporučovali uzavřít s komunisty dohodu. Oba se ještě téhož dne zúčastnili sjezdu závodních rad, kde souhlasili s požadavky komunistické strany na řešení vládní krize. Zde byl také ustanoven Ústřední akční výbor Národní fronty, jehož členy se stali i lidovci.

Dne 24. února 1948 předseda strany Jan Šrámek rezignoval na svojí funkci. Řekl, že za stávajícího stavu není schopen situaci řešit a to i z toho důvodu, že komunisté odmítali s odstoupenými ministry jednat. Každý člen lidové strany se zároveň mohl volně rozhodnout, jak se zachovat dál. Ještě téhož dne byli za separátní jednání s komunisty ze strany vyloučení

---

⁶⁵ Vodička, K. Politický systém komunistického Československa. In Vodička, K. a kol. *Politický systém České republiky*. Praha: Portál, s. r. o., 2007; str. 55.

A. Petr a J. Plojhar. Přesto ale následující den oba převzali vedení sekretariátu lidové strany. Dne 25. února Beneš podepsal demisi ministrů. Tehdy se naposledy sešli představitelé lidové strany, aby protestovali proti způsobu řešení vládní krize. Byly podány návrhy k odporu proti probíhajícím represím, nezískaly však bezvýhradnou podporu. Lidová strana nebyla připravena aktivně se bránit a její vedení na rozdíl od komunistů nesouhlasilo s mimoparlamentním způsobem boje. Komunisté také přebrali policii i armádu a byli připraveni vojensky zasáhnout proti demokratům. Prezident Beneš se nakonec rozhodl ke kapitulaci a Jan Šrámek protestoval proti způsobu převzetí moci rezignací na funkci poslance. Po 26. únoru došlo k ustanovení Akčního výboru Československé strany lidové na příkaz Akčního výboru Národní fronty a převzal vedení strany. V jeho čele byl A. Petr, který se nechal zvolit za podpory zbylého vedení lidové strany předsedou strany.⁶⁶

Akční výbor Národní fronty provedl očistu lidové strany i dalších nekomunistických politických stran. Takto „obrozená“ ČSL se stala členkou stejně „obrozené“ Národní fronty, kde zcela suverénně rozhodovala komunistická strana. Lidová strana byla v Národní frontě zastoupena dvaceti čtyřmi poslanci. Národní fronta se zcela změnila v orgán KSČ kontrolující činnost ostatních společenských organizací a politických stran.⁶⁷

5. 1. 1 Procesy s kněžími a lidovci

Počátek komunistického režimu se nesl v duchu pronásledování, perzekucí a odstraňování nevyhovujících osobností, které měli spoluúčast na protikomunistickém odboji. Postižena byla řada jednotlivců, ale i různé spolky, např. moravský Orel či Česká liga akademická.⁶⁸ Většina odůvodnění pro zrušení spolků zněla následovně: „*Trvání spolku a jeho další činnost ohrožuje lidově-demokratické zřízení, jakožto i veřejný pokoj a řád. Vedení spolku nemá loajální a kladný poměr k dnešnímu lidově-demokratickému státnímu zřízení a neposkytuje dostatečné záruky, že spolku nebude zneužito k nepřátelské činnosti proti lidově-demokratickému zřízení a že jeho další činností nebude ohrožen veřejný pokoj a řád. Další činnost spolku není tudíž z důvodu veřejného zájmu žádoucí...*“⁶⁹ Byla pozatýkána velká řada kněží, ale i členů lidové strany. Pověstné komunistické vězení se nacházelo v Uherském

---

⁶⁶ Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1283-1285.

⁶⁷ O nás. Historie ČSL a KDU-ČSL. *Kdu*. 1997-2015. Získáno 14. 3. 2017. Dostupné z: [kdu.cz: http://www.kdu.cz/o-nas/historie](http://www.kdu.cz/o-nas/historie); za komunistické nadvlády.

⁶⁸ Od roku 1907 sdružovala pražské vysokoškoláky na zásadách křesťanství.

⁶⁹ Radosta, P. *Protikomunistický odboj*. Praha: EGEM, 1993; str. 64.

Hradišti, zde Státní bezpečnost prováděla dlouhodobé výslechy. Při nich byly na věznicích uplatňovány velice kruté praktiky a v důsledku toho řada z nich končila v nemocnici se zlomeninami, modřinami, někteří přišli i o sluch. Příslušníci StB uplatňovali také za účelem přiznání obviněných elektrické šoky. I přes tuto skutečnost se komunistům nepovedlo zničit křesťansko-demokratický odboj. Formovali se jednotlivci, jimž nešlo o demokratickou obrodu socialismu a o nápravu křivd, ale o vytvoření protikomunistické a protisocialistické opozice.

Politický teror, namířený především proti lidové straně a katolické církvi, se minul účinkem. Komunisté tak byli okolnostmi přinuceni změnit svou církevní politiku. Z těchto důvodů udělil 15. října 1949 tehdejší prezident Klement Gottwald milost sto dvaceti sedmi katolickým kněžím. Řady propuštěných kněží se za nějakou dobu ještě rozšířily a přibyli k nim i jiné osoby. Mír mezi státní mocí a katolickou církví však netrval dlouho.

Počátkem 50. let se zatýkání duchovních opět rozhořelo naplno. V této souvislosti nelze nezmínit jednu z nejznámějších obětí komunistického teroru patera Josefa Toufara z Čihoště. Třetí neděli adventní se při bohoslužbě, kterou sloužil pater Toufar, pohnul kříž. Veřejnost to považovala za zázrak, nazvaný později „čihošťský“. V souvislosti s tím byl pater Toufar zatčen a následně vyslýchán. Kvůli sadistickým praktikám užívaných při výslechu musel být pater Toufar převezen do nemocnice, kde zemřel. Došlo také k likvidaci dosud fungujících mužských řeholí.

Vedle „internace“ řeholníků, což bylo ve skutečnosti regulérní vězení, byli postupně internováni nejen představitelé lidové strany, Šrámek a Hála, ale i pražský arcibiskup Josef Beran. Řada procesů s kněžími a jejich pomocníky byla vykonstruovaná. Komunisté za celou dobu svého panování nenašli proti jednotě a síle katolické církve účinnou zbraň.⁷⁰

5. 2 Obrozená Československá strana lidová

ČSL prošla po komunistickém převratu značnými čistkami. Přesto se její křesťanskosociálně cítící členové snažili o její obnovu. Někteří funkcionáři se již v této době začali zabývat myšlenkou na vybudování početně silné strany. Současně s růstem strany se však začaly odkrývat a prohlubovat vnitřní diferenciace. Ani vedení lidové strany nebylo spjato názorovou jednotou. Generální tajemník strany Eduard Hála uplatňoval pravicové tendence, které byly v rozporu s politikou Národní fronty i s politickou linií obrozené ČSL. Ukázalo se

---

⁷⁰ Radosta, P. *Protikomunistický odboj*. Praha: EGEM, 1993; str. 63-71.

proto jako nezbytné, aby byly provedeny některé osobní i organizační změny v ústředních orgánech. Novým generálním tajemníkem se tak stal Antonín Pospíšil.⁷¹

Po porážce pravicové frakce představovali stranickou linii převážně především staří křesťansko-sociální dělníci, odboroví a straniční pracovníci v čele s předsedou Aloisem Petrem, generálním tajemníkem Antonínem Pospíšilem a představitelé inteligence, kteří měli k tomuto hnutí rovněž blízko, jako místopředseda Josef Plojhar či šéfredaktor Rostislav Petera. Mnozí z těchto představitelů ČSL v čele s A. Petrem měli za sebou význačnou účast v boji proti nacistickým okupantům. Nyní se zavázali k uskutečňování budovatelského programu.

Obrozená Československá strana lidová vydala programové prohlášení, ve kterém se jednoznačně přihlásila k podpoře socialistického společenského řádu a přislíbila, že udělá vše proto, aby se za něj věřící lidé postavili a pomohli s jeho budováním. V prohlášení se zdůrazňovalo: „*Nezapomeneme na to, že sociální vývoj nemůže nikdy ustrnout a že je třeba neustále usilovat o lepší společenský řád, který zabezpečí drobného člověka před hrůzami krizí, nezaměstnaností a exekucí, které dříve přinášel kapitalismus...*“⁷²

ČSL se chtěla navrátit k pokrokovým tradicím. Tyto myšlenky byly upřesněny v programových zásadách uveřejněných roku 1949. Základem bylo křesťanství a jeho mravní a sociální principy a na této myšlence chtěla nadále lidová strana budovat svůj politický program. Tímto stanoviskem se strana jednoznačně začlenila do politického systému Národní fronty a zavázala se vést své členy ke křesťanské povinnosti pracovat pro dobro celku.

5.3 Vývoj ČSL do roku 1968

Roku 1949 byl stanoven první pětiletý plán⁷³ pro národní hospodářství. Předpokladem pro jeho zdárné splnění byla budovatelská práce, kterou měla vykonávat celá společnost včetně lidové strany. Nová koncepce činnosti strany ve svazku Národní fronty byla zdůrazněna budovatelskou konferencí ČSL v únoru 1951.

Co se týče struktury strany, byla v docela svízelné situaci, neboť se místy opírala hlavně o starší členstvo, chápající svou příslušnost tradičně a převážně pasivně. Východisko hledala ČSL v orientaci na sociální úsek. Odůvodněním byla blízkost ke křesťanskému přesvědčení i

---

⁷¹ Andrš, J. *Cesta ČSL od osvobození*. Praha: Vyšehrad, 1988; str. 124-125.

⁷² Archiv KDU - ČSL. Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

⁷³ Jinak nazývaný také jako pětiletka. Jednalo se ekonomickou koncepcí SSSR a ostatních zemí Východního bloku, podle níž bylo organizováno celé hospodářství země, tj. kolik se bude vyrábět kterého zboží a kde se bude vyrábět, za jakou cenu apod.

potřebám strany. Dále se lidová strana orientovala také na úsek zemědělský, na němž vždy pracovala značná část členů. Ideově do popředí vystupovalo zaměření na mírové úsilí. Ne všem se ale socialistická politika zamlouvala. Proti socialistickým státům se stavěl Vatikán, někteří vysoce postavení církevní představitelé nesouhlasili se socialistickým zřízením a velký vliv měla i zahraniční protisocialistická propaganda. To všechno ovlivnilo členy lidové strany a zanechalo stopy, jež některé z nich se projeví ještě o mnoho let později. Pro existenci lidové strany to tehdy bylo velice těžké a komplikované období. Zanedlouho se ale dostavily první výsledky jejího cílevědomého úsilí.

Před ukončením Gottwaldovy pětiletky se konala pravidelná celostranická konference ČSL v květnu 1953. Tato konference uzavírala nejen pětileté období stranické práce, ale i období vnitřních osobních změn, k nimž došlo v důsledku úmrtí několika čelních představitelů socialistické politiky. Jednalo se především o československého prezidenta K. Gottwalda a předsedu lidové strany ministra A. Petra. Po jeho smrti byl do čela strany postaven ministr zdravotnictví Josef Plojhar. Tajemníkem ČSL se stal Josef Gemrot⁷⁴.

Konference mimo kladů, zmínila i řadu nedostatků, přesto přinesla straně a společnosti mnoho pozitivního. Ukázala totiž konkrétní pracovní výsledky, představila vzorné a významné pracovníky z řad lidovců a předložila stranické i širší veřejnosti jejich budovatelské svědectví. Mnoho z nich pak bylo zvoleno do čelných funkcí.

Následující období bylo dobou „konsolidace“ ve stranické práci. ČSL např. započala s hromadnými zájezdy do Sovětského svazu. Roku 1957 se konala konference, jež se zabývala přípravami na další pětiletku a které se zúčastnili i zástupci ÚV KSČ. Konference rovněž bilancovala výsledky budovatelského úsilí příslušníků lidové strany za uplynulé období a zabývala se prací lidovců v národních výborech. Zhodnotila i podíl strany na předvolebních přípravách, kde se v porovnání s minulostí projevila mnohem větší aktivita.

Dne 11. července 1960 byla přijata nová, socialistická ústava. Z Československé republiky se tak stala Československá socialistická republika. Jednalo se o známku toho, že společnost se stala socialistickou. K jejímu dalšímu budování se roku 1961 přihlásila celostranická konference ČSL za účasti delegace ÚV KSČ a ÚV NF.

Na konferenci se kladl důraz na důsledné plnění třetí pětiletky a to zvláště v oblasti zemědělské výroby. Členové ČSL se měli co nejvíce podílet na práci národních výborů. Především se měli stát průkopníky nových forem socialistické soutěže a péče o společný majetek.

---

⁷⁴ Před převzetím funkce generálního tajemníka vykonával odpovědnou funkci kádrového pracovníka v ústředním sekretariátě.

V dalším vývoji se začala v lidové straně projevovat ideová a pracovní stagnace a klesající akceschopnost orgánů. Vedení lidové strany se tuto situaci snažilo řešit zvýšeným důrazem na politickou výchovu jejich členstva. Pokusilo se vytvořit zdokonalený jednotný systém stranické organizace. Značným problémem ale bylo zanášení, podle socialistů, nesprávných názorů do strany některými lektory politické školy, které se později projeví v období Pražského jara spojeného s demokratizačním proudem ve společnosti.

V říjnu 1965 se konala další celostranická konference opět za účasti delegace ÚV KSČ a ÚV NF. Byla zde vyhlášena soutěž v socialistických závazcích lidovců na počest XIII. sjezdu KSČ. Jejím smyslem neměl být jen přínos ekonomický, ale především politickovýchovný, který by mělo přinést zdůrazňování příkladných pracovních úspěchů jednotlivců. Cílem bylo prohloubení kvality činnosti strany jako složky Národní fronty. Ústřednímu výboru bylo uloženo, aby učinil potřebná opatření k zlepšení metod stranické práce s důrazem na politickou výchovu členstva. Dále byly oceněny dobré výsledky, jichž dosáhli družstevní rolníci, členové ČSL.

Novým ústředním tajemníkem byl zvolen pražský městský tajemník ČSL a člen rady Národního výboru hlavního města Prahy Václav Pacner, roku 1964 zvolený poslancem Národního shromáždění.⁷⁵ První období po této konferenci se vyznačovalo zvýšenou aktivitou ČSL. Na počátku roku 1966 ÚV ČSL znovu upravil a doplnil organizační řád.⁷⁶

Výraznou postavou tehdejší politiky lidové strany byl její předseda Josef Plojhar. Snažil se spojit socialismus s křesťansko-demokratickou politikou. Tato snaha však stála na vratkých základech. Pomohl sice na jedné straně k přežití lidové strany a alespoň částečnému pokračování její politiky, zároveň však ještě více svým prorežimním vystupováním kompromitoval ČSL mezi obyvatelstvem. Vedle J. Plojhara však bylo ve vedení ČSL několik charakterních a čestných funkcionářů, kteří komunistické moci vzdorovali. Proto se vedení ČSL bez větších problémů přihlásilo roku 1968 k demokratizačnímu proudu.⁷⁷

5. 3. 1 Činnost ČSL a její přínos do roku 1968

Lidovci se významně podíleli na budování socialistické společnosti. Osvědčili se ve velkém množství oblastí. Úspěšní byli jako poslanci zákonodárných sborů, národních výborů, členové

---

⁷⁵ Od 11. července 1960 do 31. prosince 1968 celostátní zákonodárný sbor a formálně nejvyšší orgán státní moci v Československé socialistické republice.

⁷⁶ Archiv KDU - ČSL. Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

⁷⁷ O nás. Historie ČSL a KDU-ČSL. *Kdu*. 1997-2015. Získáno 14. 3. 2017. Dostupné z: [kdu.cz: http://www.kdu.cz/o-nas/historie](http://www.kdu.cz/o-nas/historie); za komunistické nadvlády.

komisí, občanských výborů, členové společenských organizací, dárci krve a na mnoha dalších úsecích veřejné práce. Mimo své pracoviště také pomáhali při zvelebování obcí a měst, při dobrovolných brigádách, sběru surovin pro průmyslové zpracování, iniciativou a aktivitou ve společenském životě, správě, kultuře, zdravotnictví, sociální práci. Díky jejich zásahu byla zachráněna řada církevních staveb. ČSL má také nesporný podíl na socialistické přestavbě vesnic. Mnoho členů strany bylo zkušenými zemědělci, někteří se stali i spoluzakladateli jednotných zemědělských družstev.⁷⁸

5. 4 Obrození ČSL v důsledku demokratizačního proudu v roce 1968

Období roku 1968 je označováno jako Pražské jaro, jež se vyznačovalo celkovým uvolněním a demokratizací společnosti. Na atmosféru Pražského jara měl velký vliv především tisk a svým dílem pomohl i deník Lidová demokracie, tiskový orgán ČSL, který přinášel články o politických perzekucích v 50. letech. Změny ve vedoucích funkcích Komunistické strany Československa byly vzorem i pro lidovou stranu. Dne 31. března 1968 na zasedání ÚV ČSL rezignovalo celé předsednictvo v čele s předsedou strany. Vedení převzal dosavadní místopředseda strany Antonín Pospíšil. A. Plojhar pod tlakem veřejnosti rezignoval i na ministerskou funkci a následně i na post čestného předsedy Československé strany lidové.⁷⁹ Vedle těchto kádrových opatření zasedání přijalo a veřejně publikovalo programové prohlášení, které sice ještě hovořilo o socialistickém budování společnosti, ale objevil se v něm i požadavek větší samostatnosti ČSL v politickém životě.

Toto období je označováno přívrženci socialismu jako krizový vývoj v činnosti lidové strany. Podle nich je jeho příčinu nutno hledat už před rokem 1968 a tkví v lidech, kteří dlouhá léta doufali ve zvrát v socialistickém vývoji, žili pod soustavným vlivem nepřátelské zahraniční propagandy a živili v sobě nenávisť proti socialistickému zřízení. Jednalo se hlavně o předúnorové členy a stoupence lidové strany. Ti se aktivizovali a došlo k tzv. obrodnému procesu v ČSL.

V květnu 1968 byl podán návrh programu ČSL, který se hlásil k pluralitnímu politickému systému a z tohoto pohledu definoval Národní frontu jako: „*politický výraz dobrovolného sdružení především nezávislých, vzájemně si na roveň postavených politických stran, jako základnu pro dialog a konfrontaci vlastních hledisek na řešení základních otázek vývoje*

---

⁷⁸ Archiv KDU - ČSL. Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

⁷⁹ Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1297.

společnosti“.⁸⁰ Nevycházelo se tedy z vedoucí úlohy KSČ v Národní frontě a z principů socialistické demokracie. V hospodářství měl být uplatňován tržní systém, který byl socialisty vnímán jako návrat ke kapitalismu. V tomto roce došlo i ke změně v prezidentském úřadu. Síly ÚV KSČ dokázaly prosadit na místo prezidenta republiky Ludvíka Svobodu.⁸¹

S vidinou politické svobody skoncoval v srpnu 1968 vpád vojsk Varšavské smlouvy⁸² do Československa. Prvním krokem proti kontrarevolučním silám ve státě bylo přijetí smlouvy o dočasném pobytu vojsk Varšavské smlouvy na českém území. Poslední svobodnou akcí lidovců se staly oslavy 75. výročí prvního křesťanskosociálního sjezdu v Litomyšli roku 1969. Ve stejném roce bylo zvoleno nové vedení Ústředního výboru komunistické strany. Jeho prvním tajemníkem se stal Gustav Husák a začalo období tzv. normalizace.⁸³

5. 4. 1 Lidová zbožnost a lidová strana v době uvolnění

Vedení ČSL bylo sice pod vlivem KSČ, přesto jednotlivé místní organizace žily i nadále do značné míry autonomním způsobem života, dál sdružovaly celé farnosti a poskytovaly prostor pro různé aktivity. Činnost lidové strany byla tradičně spjata s převážně katolickými a venkovskými voliči, proto se její organizace zaměřily na aktivity křesťanského rázu, jako např. organizování poutí, farních slavností, zájezdů na některé náboženské akce aj. Právě v této oblasti byli členové lidové strany v letech 1968-1969 velice aktivní. V roce 1969 se konala velehradská pouť ČSL, jíž se zúčastnilo 30 000 lidí. K dalším náboženským akcím patří putování ostatků sv. Cyrila olomouckou arcidiecézí a apoštolskou administraturou⁸⁴ těšínskou. Strana se též zaměřila na obnovu svého mládežnického programu, chtěla vytvořit tzv. Kluby mladé generace, jejichž náplní měla být klubová a kulturní činnost. V létě 1968 se konaly velké spontánní manifestace (letní slavnosti) na různých místech Čech a Moravy, které měly často poutní ráz. V době Pražského jara pomohlo vedení ČSL prosadit jednotlivé demokratizační a náboženské požadavky členů strany. Po srpnu 1968 se však stáhlo za

---

⁸⁰ Archiv KDU - ČSL. Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

⁸¹ Armádní generál, veliký vlastenec, hrdina protifašistického boje a významný představitel přátelství a spojení se Sovětským svazem.

⁸² Oficiálně smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci byl vojenský pakt uzavřený mezi státy tzv. Východního bloku (Albánie, Bulharsko, Československo, Maďarsko, NDR, Polsko, Rumunsko a SSSR) ve Varšavě v roce 1955.

⁸³ Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1298.

⁸⁴ Určitá část církve, která dosud nebyla ustanovena jako diecéze. V jejím čele stojí apoštolský administrátor.

normalizační linii. Členové strany z některých místních organizací tedy rezignovali na stranickou a politickou práci a začali se věnovat náboženským záležitostem ve farnostech.⁸⁵

5. 5 „Konsolidační“ úsilí v ČSL po roce 1968

Po nástupu G. Husáka k moci zasáhla společnost tzv. normalizace. Tento proces měl vliv i na Československou stranu lidovou. Ti, kteří se normalizaci odmítli podrobit, museli stranu opustit. V prosinci 1969 byl J. Plojharovi vrácen čestný post předsedy strany. Tento rok se konalo zasedání ÚV ČSL. Rezignovalo zde čtrnáct členů ústředního výboru a vedení odvolalo všechny reformní dokumenty z předchozího roku. Normalizace ve straně však místy narazila na rozhodný odpor členstva a probíhala velmi zdlouhavě. Listopadové zasedání ÚV ČSL v roce 1970 znamenalo závěrečnou etapu čistek. Odstoupit musel ústřední tajemník Jan Pauly a na jeho místo nastoupil R. Petera. Ten se zásadním způsobem podílel na formulování směrnice Ideové zásady politické činnosti ČSL, která svým obsahem již plně odpovídala představám normalizace. Souhlas s tímto dokumentem se stal podmínkou členství ve straně do roku 1989.⁸⁶ Ideové zásady politické činnosti ČSL zdůrazňovaly, „že *politika Národní fronty, vedená KSČ, je politikou socialistické společnosti, která vyžaduje, umožňuje a aktivizuje účast nejširších společenských vrstev a skupin, tedy i věřících občanů, ve veřejném životě*“.⁸⁷ V rozhodující etapě konsolidace ve všech členských organizacích Národní fronty, a tedy i v ČSL, byla významným mezníkem celostátní konference Národní fronty ČSSR konaná začátkem roku 1971, kde byly přijaty hlavní principy činnosti NF. Nedílnou součástí konsolidačního procesu v ČSL bylo úsilí o upevnění a prohlubování přátelských vztahů se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi. Podmínkou pro dokončení tohoto procesu byla výměna členských legitimací na konci roku 1971.⁸⁸

V červnu 1972 se konal první sjezd ČSL⁸⁹, kterým byla definitivně dovršena konsolidace strany. Zároveň měl po utlumení politických svobod upozornit společnost, že existuje i jiná strana než komunistická. Na sjezdu byl přijat programový dokument pro celé následující

---

⁸⁵ Balík, S., Hanuš, J. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Havlíčkův Brod: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013; str. 282-283.

⁸⁶ Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1298-1299.

⁸⁷ Archiv KDU - ČSL. Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Takto ho nesprávně označoval dobový tisk. První celostátní sjezd se konal již roku 1946. Po únoru 1948 byly však celostátní sjezdy zrušeny, místo nich probíhaly jen tzv. konference.

období až do roku 1989 s názvem Poslání Československé strany lidové.⁹⁰ Zdůrazňuje se v něm, že strana sdružuje především křesťansky smýšlející občany a vede je k aktivní účasti na společenském dění a práci ve prospěch socialistické vlasti. Dále zde ČSL vyjadřuje svůj vztah k Národní frontě, Komunistické straně Československa, jíž opět uznala její vedoucí roli ve společnosti, k Sovětskému svazu a jeho mírové politice.⁹¹

V roce 1973 zemřel A. Pospíšil, který ještě hovořil o křesťanskosociální tradici a normalizační politiku neprováděl s velkým nadšením. Na jeho místo nastoupil dosavadní generální tajemník strany R. Petera, který inklinoval ke komunistům. V 60. letech byl dokonce po nějakou dobu členem KSČ.⁹² Roku 1977 se konal druhý sjezd ČSL, který dokumentoval zvyšující se aktivitu členů a organizací ČSL a podíl na budování socialistické společnosti.⁹³

Celkově lze o 70. letech a první polovině 80. let říci, že se nesly ve znamení stagnace celé společnosti ale také činnosti neoficiálních struktur, ve kterých v neposlední řadě působili i lidovci. Kostely se po letech opět zaplnily občany postrádajícími pravdu a morálku v době komunistické totality. Proto zájem o vstup do ČSL od začátku 80. let opět narůstal.⁹⁴

5. 6 ČSL v 80. letech

Roku 1980 zemřel R. Petera a předsedou ČSL se stal František Toman⁹⁵, do něhož členstvo vkládalo určité naděje. Jeho záměrem bylo klást větší důraz na křesťanské rysy v politice ČSL, tyto tendence však zmařila jeho předčasná smrt v roce 1981. Jeho nástupcem se stal Zbyněk Žalman, místopředseda strany a tajemník českého ÚV NF, který po roce 1948 zdatně spolupracoval s komunisty. S jeho nástupem začali do strany pronikat ve větší míře agenti StB, aby podchytili případný náznak reformy v návaznosti na změny v Sovětském svazu. V roce 1982 se konal třetí sjezd ČSL, kde její vedení zdůrazňovalo potřebu upevňovat

---

⁹⁰ Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1299.

⁹¹ Archiv KDU - ČSL. Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

⁹² Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1300.

⁹³ Archiv KDU - ČSL. Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

⁹⁴ O nás. Historie ČSL a KDU-ČSL. *Kdu*. 1997-2015. Získáno 18. 3. 2017. Dostupné z: [kdu.cz: http://www.kdu.cz/o-nas/historie](http://www.kdu.cz/o-nas/historie); za komunistické nadvlády.

⁹⁵ Československý politik, který se po únoru 1948 stal poslancem Národního shromáždění ČSSR, poslanec Sněmovny lidu Federálního shromáždění a České národní rady za normalizace a ministr vlád ČSSR.

socialistický způsob života, především mezi členy strany. Ve druhé polovině 80. let se však vlivem reformních snah v Sovětském svazu začaly poměry uvolňovat i v Československu. Mnozí členové ČSL v tom viděli možnost prosadit větší samostatnost strany a začali vystupovat s kritikou vedení.⁹⁶ Z těchto nespokojenců s dosavadní činností ČSL se po čase vytvořila organizovaná skupina nazývaná jako Obrodný proud nebo také jinak Křesťané pro přestavbu. K hlavním představitelům Obrodného proudu patří Richard Sacher⁹⁷, pozdější předseda strany, Josef Bartončík a předseda okresního výboru ČSL v Praze Bohumil Svoboda. Tato skupina usilovala o zvýšení prestiže strany ve společnosti. Jejím cílem bylo nejprve nahradit přísluhovače režimu lidmi s větší schopností samostatného myšlení a s odvahou vystupovat proti stávajícím poměrům. Poté dokonce navrhla změnu stanov, programu a různé reformy v oblasti ekonomiky. Příležitostí k prosazení tohoto návrhu se stala příprava čtvrtého sjezdu ČSL, který se konal roku 1987. Předsednictvo strany však předkládaný návrh změn nepřijal.⁹⁸ Tento neúspěch členy Obrodného proudu neodradil. Aby získali podporu, rozeslal R. Sacher všem členům ústředního výboru dopis s kritikou dosavadních poměrů ve straně a s návrhy na změnu politiky ČSL. Jeho slovy mu šlo především: „*o to, aby strana požívala více vážnosti jak u komunistů, tak u věřících občanů, aby se ve straně prosadily demokratické instrumenty, aby se lidé nemuseli bát napsat dopis předsednictvu ÚV a nebyli označováni za organizovanou skupinu s protistranickými cíli, aby když poctivý pracovník navrhne, jak dělat věci v zájmu strany lépe, mu nebylo nabídnuto, že může z aparátu odejít, aby vládl ve straně křesťanský duch a aby se ve smyslu těchto zásad jednalo, aby křesťanství nebylo chápáno jako politický prapor, ale jako norma jednání, jako východisko hodnotících procesů, aby nebyli umlčovani ti členové a pracovníci, kteří se adekvátním způsobem kriticky vyjádří k činnosti vyššího orgánu, aby se otevřeně našim členům vysvětlovaly všechny otázky, které souvisí s jejich náboženskou motivací, která vede členy k poctivé práci na díle socialismu.*“ Dopis ukončil následujícím prohlášením: „*strana by měla zůstat jednotná, ale o tuto jednotu je třeba každodenně usilovat. Ale ani jednotu nelze budovat s kýmkoliv a na jakémkoliv základě.*“⁹⁹ Vedení lidové strany jeho chování považovalo za opovážlivé, jeho názory odmítlo

---

⁹⁶ Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1300-1301.

⁹⁷ Krajský tajemník v Ústí nad Labem, poté zaměstnanec Ústřední kanceláře ČSL, po listopadu 1989 se stal ministrem vnitra. Byl obdivovatelem F. Tomana. Kvůli jeho organizační a politické práci se dostal do sporu s vedením kanceláře ČSL, zejména s ústředním tajemníkem Josefem Andršem.

⁹⁸ Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 20.

⁹⁹ Archiv KDU - ČSL. Dopis Richarda Sachera Ústřednímu výboru Československé strany lidové, rejstřík 40: Obrodný proud.

a následně Sachera obvinilo z porušení pravidel aparátu. Tento konflikt nakonec vyvrcholil zrušením Sacherova pracovního poměru.¹⁰⁰

5. 7 Reformní hnutí v roce 1989 a ČSL

Velkou oporou pro Obrodný proud byli lidovci na jižní Moravě. Ti se nikdy nesmířili s podřízeným postavením ČSL komunistickému totalitnímu režimu. Jedním z jejich hlavních představitelů byl krajský tajemník Josef Bartončík. Postupně kolem sebe shromáždil lidi, kteří měli vůli změnit jak vnitrostranické poměry, tak zvýšit prestiž lidové strany ve společnosti. Poslanec J. Bartončík byl koncem 80. let pokládán za součást opozice, ale při prosazování cílů se s kritikou stávajících poměrů držel v pozadí. Přesto ale projevil značnou odvahu, když se v parlamentu počátkem roku 1989 jako jediný poslanec zdržel hlasování k zákonu o ochraně veřejného pořádku, jenž měl směřovat proti probíhajícím protikomunistickým demonstracím. Aktivita Obrodného proudu se od ledna 1989 soustředila na co nejrychlejší svolání mimořádného sjezdu strany, na němž se měl prosadit zásadní změny ve vedení a v samotné povaze ČSL.¹⁰¹ Konkrétní požadavky jsou uvedeny v jednom z dokumentů Obrodného proudu, jinak také nazývaného Křesťané pro přestavbu. Jednalo se především o větší vliv strany na věřící občany. Lidová strana by měla vyjadřovat názory a potřeby občanů a v duchu politiky Národní fronty ukazovat cestu a politické přístupy k socialistické současnosti. Dále zástupci Obrodného proudu požadovali, aby se ČSL v praktické politice účinněji podílela na procesu přestavby, a to nejen v oblasti hospodářské, ale i politické, společenské a kulturní, aby strana prohloubila svůj křesťanský, demokratický, vlastenecký a socialistický charakter a aby tomuto charakteru odpovídalo jednání a vystupování představitelů ČSL uvnitř i vně strany. V lidové straně by dále měly fungovat demokratické nástroje a prostřednictvím nich se odrážely svobodně vyjádřené názory a vůle členů ve struktuře politického systému. Na základě těchto požadavků měly být také upraveny základní dokumenty strany, Poslání ČSL, Stanovy a Jednací řád a program strany.¹⁰² V tomto dokumentu dali členové opozice jasně najevo, jak by chtěli, aby strana vypadala a fungovala. Tím se ještě zvýšilo dosavadní napětí mezi členy a vedením strany. Situace byla označována jako vnitrostranická krize. Podle některých členů lidové strany měl hlavní odpovědnost za tento stav ústřední tajemník ČSL J.

---

¹⁰⁰ Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1303.

¹⁰¹ Tamtéž; str. 1303-1304.

¹⁰² Archiv KDU - ČSL. Dokument Obrodného proudu Pro křesťanský, demokratický, vlastenecký a socialistický charakter ČSL. Křesťané pro přestavbu, rejstřík 40: Obrodný proud.

Andrš. Na základě toho byl podán podnět ÚV ČSL na zahájení stranického řízení s J. Andršem. Iničiátoři požadovali okamžité pozastavení výkonu funkce ústředního tajemníka. Podnět odůvodňovali následujícími skutečnostmi: J. Andrš coby předseda hlavní sjezdové komise nese odpovědnost za nedostatečnou přípravu sjezdu, dále pozastavil řadu podnětů pro úpravu Poslání, Stanov a Jednacího řádu ČSL a uplatnil sankční prostředky proti autorům těchto podnětů, vystupování J. Andrše odporovalo vnitřnímu přesvědčení většiny členské základny a porušil také řadu právních norem.¹⁰³

J. Andrš nesl počínání Obrodného proudu velice nelibě. Na jeho adresu napsal, že je to „*vyčkávací opoziční protistranická skupina, jejímž cílem je svrhnout současné vedení strany, pošpinit její jednačtyřicetiletou minulost a připravit postupně přechod na stranu politického klerikalismu s popřením všech základních hodnot, za kterých byla v roce 1948 obnovena*“.¹⁰⁴ Svě straníky také varoval, že úsilím těchto lidí je „*svrhnout současné vedení, spojit se se socialisty proti KSČ a dosáhnout toho, že ČSL bude stranou vedoucí*“.¹⁰⁵ Přes veškerou snahu se však Obrodný proud nepodařilo zlikvidovat, ba právě naopak. Stával se stále silnějším.¹⁰⁶

K vyvrcholení opozičního hnutí ve straně došlo 14. října 1989 na konferenci zástupců všech krajů Čech a Moravy v Praze, na níž byly oficiálně zveřejněny požadavky protagonistů Obrodného proudu. Důležitým dokumentem této konference je závěrečná deklarace Obrodného proudu v ČSL,¹⁰⁷ který v ní prohlašuje, že: „*Obrodný proud je výrazem uvědomělých snah nejširší členské základny vtisknout ČSL rysy plně odpovídající politickému a náboženskému přesvědčení naprosté většiny strany*“. Dále jsou zde také uvedeny příčiny vzniku: „*Obrodný proud vznikl jako důsledek politických morálních a ideologických deformací strany, jako důsledek politických represí administrativy ÚV ČSL potlačující iniciativní návrhy na zlepšení činnosti strany, jako důsledek nečinnosti stranických orgánů a jejich neschopnosti vyvést stranu z krizové situace*“. Skupina v deklaraci vytyčila i základní cíle, kterých chtěla dosáhnout. Kladli především důraz na obnovení křesťanského, demokratického a vlasteneckého charakteru strany a dodržování těchto principů v praxi. Za důležité považovali budování bratrských vztahů mezi členy a fungující vnitřní řád strany. Ve

¹⁰³ Archiv KDU - ČSL. Dopis ÚV ČSL a všem členům strany, rejstřík 40: Obrodný proud.

¹⁰⁴ Archiv KDU - ČSL. Dopis Josefa Andrše, rejstřík 40: Obrodný proud.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 20.

¹⁰⁷ Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1304.

všech orgánech, od vedení až po místní organizace, měli být zaměstnány takové osoby, pro které je mnohem víc zájem strany a blaho vlasti než osobní prospěch. Hlavním cílem bylo budovat stranu, která by byla vážená mezi všemi občany ČSSR a která by měla plnou důvěru věřících. Zároveň členové Obrody vyzvali vedení a ÚV ČSL, aby ti, kteří nechtějí spolupracovat na pozitivních změnách ve straně, nebo jim dokonce brání, aby odstoupili ze svých funkcí. Dále pak chce-li ústřední výbor vyřešit vzniklou krizi a zachovat jednotu strany, měl by přistoupit ke konstruktivnímu dialogu.¹⁰⁸ Členové opozičního proudu si zároveň uvědomovali, že odstranění nedemokratických poměrů v lidové straně pomůže odstranit totalitu v celé společnosti.¹⁰⁹

Reformní síly přivítaly 17. listopad 1989 jako naplnění svého programu. Dne 19. listopadu se sešel Městský výbor ČSL, aby odsoudil zásah na Národní třídě. Vedení Obrodného proudu vydalo prohlášení, v němž se označilo za mluvčí celé strany a plně se přihlásilo k probíhajícím společenským změnám. Zástupce Obrodného proudu B. Svoboda se pravidelně účastnil jednání Občanského fóra. Dne 26. listopadu 1989 odstoupilo pod tlakem představitelů reformy Žalmanovo vedení. Následujícího dne byl zvolen nový ústřední výbor a nové vedení. Předsedou strany se stal J. Bartončík, prvním místopředsedou B. Svoboda a ústředním tajemníkem R. Sacher. Rychlý spád událostí v posledních měsících roku 1989 byl nepochybně důsledkem zásadního rozporu mezi komunistickou ideologií a křesťanským humanismem. Reformní proud byl úspěšný a ČSL mohla nastoupit cestu k předválečným tradicím křesťanské a demokratické strany. ČSL provedla demokratickou přeměnu jako první z politických stran Národní fronty, rychle se zapojila do polistopadového vývoje československé společnosti a stala se jedním z jejích význačných politických činitelů.¹¹⁰

5. 7. 1 Proměna Národní fronty v důsledku reformního hnutí a její následný zánik

Systém Národní fronty vznikl, jak jsem již uvedla výše, v roce 1945. Jednalo se o limitovaný stranický systém, který byl tvořen šesti stranami. Po únoru 1948 se NF dostala pod dohled a kontrolu komunistů, kteří zde převzali vedoucí úlohu. Politická struktura NF odpovídala čistě potřebám KSČ.¹¹¹ Změna nastala v revolučním roce 1989. Vlivem demokratizačního proudu

---

¹⁰⁸ Archiv KDU - ČSL. Deklarace Obrodného proudu v ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

¹⁰⁹ Lukeš, B. Československá strana lidová. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1304.

¹¹⁰ Tamtéž; 1304-1305.

¹¹¹ Kocian, J. Politický systém v letech 1948-1989. In Malíř, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004; II. díl: období 1938-2004*. Brno: Doplněk, 2005; str. 1226.

ve společnosti uznal i ÚV Národní fronty, že je potřeba její proměna, aby mohla nadále fungovat. V jeho prohlášení z 3. 12. 1989 se píše: „*Považujeme za nezbytné vytvořit nové pojetí přetvářející se Národní fronty, oprostěné od chyb a nedostatků minulosti a odpovídající dynamice demokratických přeměn ve společnosti.* Národní fronta se měla stát otevřenou společenskopolitickou základnou politických stran, společenských organizací, občanských, sociálních a zájmových skupin a iniciativ. Mezi všemi těmito subjekty má fungovat rovnoprávné postavení. NF se bude vyznačovat principem otevřenosti, dobrovolnosti a rovnosti. Společná rozhodnutí budou závazná pouze pro ty, kteří se k nim přihlásí. Těmto cílům bude podřízen i aparát NF. Dále se tento systém bude hlásit ke všem formám dialogu a to jak v rámci NF, tak i mimo ni. ÚV NF také slíbilo svobodné a demokratické volby podle nového volebního zákona, jichž se účastní samostatné politické subjekty. Cílem NF bude zasazovat se o rozvoj a plné uplatňování lidských práv a svobod. Současně také podpoří rozsáhlou reformu právního řádu, bude žádat rychlé zpracování a přijetí zákonů o právu shromažďovacím, spolčovacím a petičním, zákona o informacích, politických stranách, o mládeži, o životním prostředí, novely branného zákona apod. NF bude dále také požadovat nové posouzení a úpravu návrhů novel trestního zákona, zákona o přečinech, trestního řádu, zákona o výkonu trestu odnětí svobody a zákona o přestupcích. Dlouhodobě se bude stavět za ochranu a tvorbu životního prostředí, usilovat o morální obrodu společnosti, o nový obsah základních humanistických hodnot socialismu, především o skutečnou sociální spravedlnost.¹¹² I přes tuto zásadní proměnu programu však byla 2. 4. 1990 Národní fronta zrušena. ČSL odmítla systém NF již 9. 12. 1989, tedy jen pár dní po prohlášení, které vydalo ÚV NF.¹¹³

---

¹¹² Archiv KDU - ČSL. Prohlášení ÚV NF ČSSR ze dne 3. 12. 1989, rejstřík 40: Obrodný proud.

¹¹³ Pehr, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007; str. 21.

6. Politický program Československé lidové strany v letech 1948 – 1989

Československá strana lidová prošla v době komunistického režimu značným vývojem a různými procesy, které hrály důležitou roli v jejím dalším formování po pádu totality. Společenská situace měla tedy značný vliv na fungování lidové strany a její politický program, kterému se bude věnovat tato kapitola. Programem politické strany se míní její představy o chodu různých oblastí společnosti, konkrétní úkoly, které chce strana splnit a nástroje k dosažení vytyčených cílů.

6. 1 Vytyčení hlavních úkolů ČSL a její poslání po komunistickém převratu

Československá strana lidová sdružovala především křesťansky smýšlející občany, jejím cílem bylo vést je k aktivní účasti na společenském dění a pracovat ve prospěch vlasti. Nebyla vázána na žádnou církev sdružující křesťanské věřící, proto nemohla být považována za jejich politického mluvčího. Lidová strana viděla hlavní smysl a cíl jejího poslání ve spolubudování socialistického společenského řádu, proto chtěla zaměřit svoji činnost k jeho plnému rozvoji. ČSL věřila, že budování socialismu je jediná reálná cesta k vytvoření společnosti, v níž nebude fungovat žádné vykořisťování a diskriminace. Jejím úkolem bylo vést své členy k zapojení se do budovatelské práce a činnosti s celospolečenským dosahem. Svým přínosem pro socialistickou výstavbu měli upevňovat přátelské vztahy s dalšími socialistickými zeměmi, především se Sovětským svazem. Cílem lidové strany byl také vědecký pokrok, boj za sociálně spravedlivou společnost, jejímž účelem byl všestranný rozvoj všech přirozených životních hodnot člověka a jeho tvůrčích sil. Úspěchu chtěla ČSL dosáhnout také v boji proti imperialismu, proti ideologii diskriminace a násilí a proti snižování hodnoty lidského života v kapitalistické společnosti, které jde jen o materiální zisk. Problémem byl i mravní úpadek člověka v buržoazní společnosti, ČSL chtěla proto bojovat za mravně vyšší a lepší svět, ve kterém by člověk mohl žít důstojný život.

Pro úspěšné plnění všech vytyčených cílů bylo důležité nejprve vychovat členy lidové strany v duchu bezpodmínečné oddanosti pracujícímu lidu a zejména socialistické vlasti. To se proto stalo jedním z nejhlavnějších bodů v programu ČSL do roku 1968. Dalšími body byla socializace vesnice, mírová práce a již zmíněné rozvíjení přátelských vztahů se SSSR a sovětským lidem a zahraniční politika.

6. 1. 1 Výchovná činnost ČSL

Náležitě se věnovat svému výchovnému poslání straně umožnilo vybudování ústřední politické školy ČSL v Klínci u Prahy a postupné vytvoření soustavy politické výchovy napříč stranickou strukturou. Zásadní formou přímého působení na nejširší okruh členů byla vzdělávací činnost uskutečňovaná v rámci členských schůzí v místních organizačních složkách. V celkovém systému školení sehrály důležitou roli okresní politické semináře, jejichž úkolem bylo připravovat funkcionáře na jejich referentskou činnost v různých místech. Dále se také velice osvědčily okrskové semináře výborů místních organizací, které přispěly k výměně zkušeností, k širšímu uplatnění osvědčených metod a k celkovému prohloubení práce místních orgánů strany.¹¹⁴

6. 1. 2 Socializace vesnice

Vzhledem k tehdejší struktuře členstva, které bylo z 35% tvořeno zemědělci, mohla lidová strana výrazně pomoci v oblasti zemědělské politiky. Myšlenku jednotných zemědělských družstev propagovala ČSL již od roku 1948 a řada jejích členů se stala jejími průkopníky realizátory. Základním heslem zemědělské politiky ČSL bylo: „Co lidovec zemědělec – to člen JZD“. V letech 1950 – 1961 pomohla ČSL založit víc jak tisíc dvě stě JZD. V roce 1954 bylo v družstvech zapojeno víc jak 53% zemědělců coby členů ČSL. K roku 1961 to bylo již přes 97%.

6. 1. 3 Mírová politika

ČSL v mnoha svých dokumentech a projevech svých představitelů v tomto období mnohokrát zdůrazňovala, že ideje mírové spolupráce a přátelského soužití národů, pokojného soužití zemí s odlišným společenským zřízením, ideje světa bez válek, bídy, hospodářských krizí a sociálních protikladů jí byly vždy blízké a korespondují s ideovými zásadami lidové strany a bude se tudíž snažit o jejich naplnění. Soustavně na všech schůzích objasňovala strana mírovou politiku socialistických zemí, do služeb míru zapojila i stranický tisk a vydavatelskou činnost. V mírových radách v té době pracovalo přes sto dvacet příslušníků ČSL.

---

¹¹⁴ Archiv KDU - ČSL. Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

6. 1. 4 Přátelské vztahy se Sovětským svazem a zahraniční vztahy

V duchu tradice (poslanci ČSL A. Petr a F. Světlík prosazovali v parlamentě již v roce 1927 uznání SSSR, řada příslušníků lidové strany byla např. také zakládajícími členy Svazu československo-sovětského přátelství ¹¹⁵) došlo v ČSL po roce 1948 k cílevědomému rozvíjení československo-sovětských přátelských vztahů. Bylo vydáno heslo: „Co člen ČSL, to člen SČSP“. Za účelem poznání země Sovětů a života jejich obyvatel organizovala strana od roku 1949 zájezdy vybraných funkcionářů a tajemníků do SSSR. Po roce 1949 se zrodilo přátelství mezi ČSL a podobně orientovanou politickou stranou v NDR, a to Křesťansko demokratickou unií. V následujících letech byla zcela běžnou věcí vzájemná účast delegací stran na sjezdech, těsná tisková spolupráce, výměnné zájezdy funkcionářů aj. ¹¹⁶

6. 2 Úprava programu ČSL vlivem demokratizačního proudu v roce 1968

V roce 1968 nastalo v Československu období politického uvolnění označováno jako Pražské jaro. Byla uskutečněna řada reforem, jež měla být snahou o uvolnění režimu a demokratizaci společnosti. To mělo značný vliv i na dění v ČSL. V důsledku reformační atmosféry upravila strana svůj politický program a cílem jejích snah byla celková proměna charakteru strany i celé Národní fronty v duchu demokracie.

ČSL v průběhu roku 1968 vytvořila návrh programu na rok 1969, ve kterém si kladla za cíl usilovat o vytvoření takového lidského společenství, ve kterém by každý člověk mohl žít důstojně a přiměřeně požadavkům doby. Všichni lidé by měli svobodně podle míry svého nadání, svých schopností a možností působit k pokroku lidstva. Strana chtěla proto bojovat proti způsobu společenského života a práce, který neodpovídá rovnoprávnosti a lidské důstojnosti, a za takové lidské vztahy a životní i pracovní prostředí, který zajistí svobodný duchovní i hmotný rozvoj osobnosti.

Tehdejší stav společnosti pokládala ČSL vhodný pro uskutečnění systému pluralitního socialismu, přičemž pluralitu chápala jako jednotu cílů při mnohosti stanovisek a zájmů. Tento systém předpokládá respektování základních lidských práv a rovnoprávnost všech občanů bez rozdílů názorových, národnostních, rasových a sociálních.

Svou politickou práci chtěla lidová strana vykonávat demokratickými parlamentními metodami. Navrhovala samostatnou formulaci zákonů, nařízení, právních norem a usnesení.

---

¹¹⁵ Organizace v ČSR a posléze ČSSR založena roku 1948 jako součást Národní fronty. Jejím úkolem bylo popularizovat vědu, literaturu a kulturu Sovětského svazu v tehdejším Československu. Organizace pořádala besedy, zájezdy do SSSR, kurzy ruštiny apod.

¹¹⁶ Archiv KDU - ČSL. Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

Prosazovala důslednou společenskou kontrolu, která by znemožňovala jakékoliv porušování demokratických zásad ve státě a ve společnosti. Dále lidovci uváděli, že předpokladem svobodného a suverénního státu je demokratická ústava. Zákony by měly vycházet z mravního řádu. Nejvyšším reprezentantem vůle lidu pak mělo být Národní shromáždění jako nejvyšší orgán zastupitelské soustavy. Za záruku demokratického vývoje státu považovala ČSL rovnoprávnost českého a slovenského národa, důležitým strana také mínila uspokojování potřeb ostatních národnostní a etnických celků. Jedním z nejzávažnějších úkolů byla pro ČSL tvorba právního řádu. Kromě ostatních nezadatelných lidských práv zdůrazňovala zvláště právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na svobodu přesvědčení a projevu, shromažďování a sdružování, na svobodu pohybu a volnost pobytu, na svobodnou volbu povolání i pracovních možností. Předpokladem dodržování ústavy, zákonů a dalších platných norem byla existence soustavy nezávislých soudů, které měly objektivně nalézat právo. Bezpečnost státu občanů měla zajišťovat armáda a bezpečnostní sbory, jejichž důslednou kontrolu mohli provádět pouze volení zástupci příslušných samosprávných orgánů. Pro armádu zároveň lidová strana požadovala modernizaci a zintenzivnění výcviku, bezpečnostní složky bylo třeba rozšířit a taktéž zmodernizovat, jejich úkolem pak měla být ochrana pouze proti vnějšímu nepříteli. Za další cíl si ČSL vytyčila rehabilitaci všech osob neprávem postižených v uplynulých letech. Národní fronta byla v novém programu ČSL chápána jako dobrovolné sdružení nezávislých a naroveň postavených politických stran a odraz plurality tehdejší společnosti. Tím se zásadně lišila od dřívějšího pojetí, které bylo důsledkem politického monopolu. V programu byly dále zmíněny odborové organizace, jež měly být dobrovolnými nezávislými organizacemi hájící zájmy pracujících bez ohledu na ideové přesvědčení a politickou příslušnost.

Volby do Federálního shromáždění, České národní rady, Slovenské národní rady, národních výborů a dalších přímo volených orgánů měly pravdivě vyjadřovat vůli lidu. Proto musel dávat volební zákon občanům možnost svobodně se rozhodnout mezi jednotlivými programy i kandidáty. Volby měly být svobodné, tajné a přímé podle zásady rovného volebního práva.

Co se týká církevní politiky, ČSL usilovala o důsledné dodržování náboženských svobod podle ústavních zásad. Nepřipouštěla, aby náboženské vyznání občanů bylo důvodem k diskriminaci v jejich životě i povolání. Za nezbytnou proto lidovci považovali zákonnou úpravu mezi státem a církvemi. Hájili právo církví a věřících svobodně projevovat své náboženství nebo víru soukromě a veřejně, a to náboženskými úkony, bohoslužbami a obřady. Dále také trvali na právu na svobodnou náboženskou výchovu a výuku dětí i dospělých,

duchovních jednotlivých církví a na právu na svobodné sdružování věřících jednotlivých církví v řeholích, bratrstvech, společenstvích a spolcích.

V oblasti mezinárodních vztahů chtěla ČSL usilovat o to, aby československá zahraniční politika v rámci dosavadních společenských svazků účinně podporovala a podněcovala snahu o postupnou likvidaci tehdejších mocenských seskupení v Evropě. Teprve poté by mohlo být vytvořeno světové společenství založeno na vzájemné rovnoprávnosti, důvěře a upřímné spolupráci.¹¹⁷

6. 3 Politický program ČSL v době normalizace

Po nástupu G. Husáka k moci zasáhla společnost tzv. normalizace. Tento proces měl vliv i na Československou stranu lidovou. Její vedení odvolalo všechny reformní dokumenty z předchozího roku a v zásadě se vrátilo k předreformnímu programu strany. Situaci ve straně projednával ÚV ČSL 16. 12. 1969 s cílem dosáhnout naprosto jednoznačné a jednotné politické linie ve všech stranických orgánech. Pro další činnost strany ústřední výbor vytyčil politické zásady, kterými se měla strana řídit. Jednou ze zásad bylo, že ČSL je výběrovou politickou stranou, která sdružuje křesťansky smýšlející občany, vede je k aktivní účasti na společenském životě a k práci ve prospěch socialistické vlasti. Je stranou nekonfesních a nepovažuje se za výlučného politického mluvčího věřících. V mezinárodních vztazích podporuje boj za svobodu, za sociální pokrok, za myšlenky míru, dorozumění a přátelskou spolupráci mezi národy. Lidová strana se jednoznačně hlásí k socialistickému společenskému řádu a svoji činnost směřuje k jeho upevnění a dalšímu rozvoji. Dále si je strana plně vědoma, že socialistické zřízení je historicky spjato s komunistickou stranou a s její vedoucí úlohou ve státě a vidí v ní záruku dalšího úspěšného rozvoje socialismu v zemi. ČSL rozvíjí svoji působnost jako členská organizace Národní fronty, jejíž politika je politikou socialistické společnosti. Lidová strana se také podílí na tvorbě mírové zahraniční politiky. Především si je vědoma zásadního významu přátelských a spojeneckých svazků se Sovětským svazem a ostatními socialistickými zeměmi. ČSL vede a vychovává své členy k politicky uvědomělé činnosti ve všech oblastech společenského života a k aktivnímu podílu na rozvoji pracovní iniciativy, která je jedním z hlavních předpokladů dalšího rozvoje národního hospodářství. Povinností všech členů lidové strany je dávat příklad na všech pracovištích, a to svědomitým a odpovědným plněním svěřených úkolů, což je jedním ze základních příkazů křesťanské morálky. ČSL si je jako spolutvůrce velkého budovatelského díla vědoma své

---

¹¹⁷ Archiv KDU - ČSL. Návrh programu ČSL pro rok 1969, rejstřík 13: Organizačně – politické řády, programy, stanovy, směrnice: 60. a 70. léta.

spoluodpovědnosti za další politický a hospodářský rozkvět socialistického Československa. Lidová strana zůstane pevným článkem socialistické společnosti, jejíž politickou jednotu představuje NF v čele s komunistickou stranou.¹¹⁸

Od roku 1972 se konaly sjezdy ČSL, na kterých se zhodnotila činnost strany za uplynulé období a určily se cíle, úkoly a zásady strany. Výsledkem sjezdu byl tedy vždy program na následující roky. Uveďme si nyní hlavní body programů ČSL až do revolučního roku 1989, kdy došlo opět k zásadní změně v charakteru i programu strany.

Na sjezdech se zdůrazňovala pozornost, kterou je potřeba věnovat upevňování socialistického způsobu života mezi členy strany, prosazovat hodnoty socialistické morálky v rodinách i na pracovištích. Mělo by být podporováno utváření takových vlastností, jako je obětavost, čestnost, odpovědnost, smysl pro kolektiv a uvědomělá kázeň naopak by měl být veden boj proti individualismu, konzumnímu způsobu života a proti nekázni. Za nutné se ustanovilo zlepšovat metody řízení nižších stranických článků a usilovat o efektivní prohloubení kontaktu se členy a funkcionáři. Dalšími body politického programu ČSL byla podpora aktivní mírové politiky vlády ČSSR, SSSR a zemí socialistického společenství, podíl ČSL na urychlení hospodářského a sociálního rozvoje, na přestavbě hospodářského mechanismu a realizaci pětiletého plánu. Cílem lidové strany byla také aktivní účast ČSL na plnění volebních programů Národní fronty, účast ČSL na ochraně a tvorbě životního prostředí, dále účast ČSL na řešení úkolů v oblasti sociální politiky, činnost ČSL v oblasti kádrové práce a práce s novými členy strany. Jedním z úkolů lidové strany bylo také trvale pečovat o stabilizaci členské základny a o aktivitu všech jejích členů, pracovat s poslanci zastupitelských orgánů všech stupňů a spolupracovat s národními výbory na jejich úkolech, podílet se na práci NF a jejích členských organizací. Za velice důležitou byla považována soustavná péče o specifické poslání ČSL v politickém systému.¹¹⁹

6. 4 Podstata politické činnosti ČSL a její proměna v roce 1989

Druhá polovina 80. let se nesla v duchu stále se zvětšující nespokojenosti členů strany s jejím vedením a charakterem ČSL. Mezi těmito dvěma stranami stále narůstalo napětí. Jak bylo již uvedeno výše, díky reformní skupině s názvem Obrodný proud se postupně povedlo lidovou

---

¹¹⁸ Archiv KDU – ČSL. Zásady politické činnosti Československé strany lidové z 16. 12. 1969, rejstřík 13: Organizačně – politické řády, programy, stanovy, směrnice: 60. a 70. léta.

¹¹⁹ Archiv KDU – ČSL. Poslání Československé strany lidové, rejstřík 13: Organizačně – politické řády, programy, stanovy, směrnice: 60. a 70. léta.

stranu reformovat a její další činnost vykonávat v souladu s demokratickými principy. Byly zformulovány ideové a politické zásady činnosti ČSL a její programové prohlášení.

6. 4. 1 Ideové a politické zásady činnosti ČSL z roku 1989

Ideové a politické zásady jsou nezbytným předstupněm ke zformování ideologie strany a poté k vytvoření programu. Ideologie ČSL měla vycházet z křesťanského chápání světa, společnosti a místa člověka v ní. Co se týče ideových zásad strany, chtěla stavět na těch hodnotách, které se ve vývoji společnosti osvědčily jako spolehlivé zdroje mravního a kulturního vzestupu civilizace. Dále ČSL odmítala tezi, že náboženství je soukromá záležitost občanů, ale chápala ho jako neodmyslitelnou složku duchovní kultury národa, která má nezastupitelný význam a vliv při vytváření společnosti a formování jednotlivců. Strana vycházela z povinnosti křesťanů účastnit se veřejného života, prostřednictvím politiky chtěla ve společnosti rozšířit dobro, za kritérium mravnosti považovala kritérium každého jednotlivce, jako nepřípustné v politickém životě považovala jednání ve smyslu „*účel světi prostředky*“, byla přesvědčena, že trvalého a skutečného dobra jednotlivců, národů i států nelze dosáhnout pomocí zla, násilím a potlačováním práv druhých. Ideovou zásadou strany byla také tolerantní ideologie k nositelům odlišných světových názorů, na druhé straně ale požadovala stejnou míru tolerance i od druhých. Mír a mírovou koexistenci mezi národy a státy chápala ČSL jako prvořadou hodnotu. Veliký důraz byl kladen na práci jako základní právo i povinnost každého člověka. Život chápala ČSL jako posvátný dar, který má stát fyzicky i právně chránit a občany vychovávat k úctě k němu. Z toho důvodu lidovci odmítali interrupci, euthanasii a trest smrti.

Nyní se zaměříme na politické zásady. ČSL se prohlásila za stranu sdružující v ekumenickém duchu občany ČSSR všech křesťanských vyznání a umožní jim aktivně se účastnit politického života země. Jednalo se o stranu nekonfesní, nekonfesnost chápala jako vzájemně rovné postavení všech členů strany bez ohledu na jejich příslušnost k různým církvím a náboženským společnostem, charakter strany byl tedy všekřesťanský. ČSL se neurčila za mluvčího žádné církve, ale v politické rovině hodlá hájit zájmy jejich příslušníků. Dále lidová strana prohlašovala, že bude důsledně spočívat na křesťanských, vlasteneckých a demokratických tradicích. Národní fronta byla lidovou stranou chápána jako základna politického systému a socialistického pluralismu, jako základna pro dialog, dorozumění a formování politiky. Jádrem NF měly být politické strany, které se účastní demokratických voleb. Další politickou zásadou bylo vycházet v ekonomické oblasti z potřebnosti a užitečnosti všech forem a druhů vlastnictví a z toho důvodu bylo pro ně nutné vytvořit stejné

právní a faktické podmínky k tomu, aby mohly účinně působit pro zdárný vývoj národního hospodářství, bylo také třeba podpořit drobné podnikatele vytvořením dlouhodobých právních záruk. Za základní jednotku společnosti ve smyslu duchovním, mravním, biologickém, ekonomickém, sociálním považovala ČSL rodinu, a proto si strana dala za úkol stále působit k jejímu neustálému posilování. Po sestavení ideových a politických zásad strany mohla ČSL na jejich základě vytvořit program, jehož se měla držet v následujícím období.¹²⁰

6. 4. 2 Programové prohlášení ČSL z roku 1989

Jedním z nejdůležitějších bodů programu ČSL bylo obnovení demokratických mechanismů ve společnosti, které mělo umožnit občanům si ve svobodných volbách zvolit politickou stranu podle svého zaměření a důvěry, kterou v ní chovají. Dále lidová strana prohlašovala, že se chce plně navrátit ke svým křesťanským, demokratickým a vlasteneckým principům. Novou demokratickou společnost bude utvářena na základě vštěpování křesťanských hodnot. Lidovci chtěli budovat stranu moderního typu, která bude schopna vědeckými přístupy analyzovat a zobecňovat požadavky věřících občanů s cílem dosáhnout jejich uplatnění při tvorbě a uskutečňování politiky, při tvorbě právních norem a při vytváření pluralitní demokratické společnosti. Ve svém programu odmítla ČSL systém jedné státní ideologie. Systém jedné vedoucí strany považovala za nepřijatelný. Mimo jiného i z toho důvodu, že svoji vedoucí úlohu zakotvovala v právních dokumentech a zajišťovala ji mocenskými prostředky. Podle lidovců se tím utvářela umělá bariéra bránící plnému duchovnímu rozvoji jednotlivce i společnosti a ve vědeckém bádání stavěla nepřijatelné meze pravdivému poznání. Kriticky se také stavěla k tehdejšímu uplatňování systému Národní fronty. Dále ČSL požadovala úplnou autonomii církví a nezasahování státu do jejich činností. Hodlala se ve vládě a v zákonodárných sborech účinně zasazovat o spravedlivé církevní zákony a o vytváření příznivých podmínek pro nerušený pokoj církví a jejich rozvoj. Lidová strana chtěla také bojovat především za mír a snažit se o zdravé a čisté životní prostředí, neboť to je předpokladem pro dobré zdraví člověka.¹²¹ Dále měly být ve straně nastoleny skutečné bratrské vztahy mezi členy a fungující řád a ve všech orgánech, od místních organizací až po vedení strany, měl být funkcionářský sbor tvořen osobami, pro které bude zájem strany a blaho vlasti více než osobní prospěch.¹²²

---

¹²⁰ Archiv KDU - ČSL. Ideové a politické zásady činnosti ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

¹²¹ Archiv KDU - ČSL. Programové prohlášení ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

¹²² Archiv KDU - ČSL. Deklarace Obrodného proudu v ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

ZÁVĚR

Tato práce se zabývala politickou stranou ČSL, zejména v období let 1948 – 1989, dnes již KDU – ČSL, která otevřeně staví na svých křesťanských základech, má jednu z nejširších členských základů a řadí se k politickým stranám s nejdelší historií a tradicí.

Cílem bakalářské práce bylo především charakterizovat ČSL, zachytit její vývoj, působení, program a místo v politickém systému Československa v době komunistického režimu. Tento cíl se pak pokusila splnit v několika kapitolách.

Nejprve byla vymezena teorie politických stran, tedy co to jsou politické strany a jejich další náležitosti, poté byl popsán vztah církve, potažmo katolické církve, a politiky a charakterizovány křesťanské strany. Dále se čtenář mohl dozvědět něco málo o předchůdcích ČSL a následně také něco o vzniku a okolnostech založení strany. V další části práce byl rozebrán vývoj lidové strany do roku 1948. Stěžejním tématem bylo postavení ČSL v době komunismu a její program. Z toho důvodu byl tento oddíl poměrně podrobný a rozsáhlý.

Pro napsání této bakalářské práce jsem čerpala z různých dostupných zdrojů, z poměrně početné odborné literatury, některých internetových zdrojů a především z velké části tvořily mé podklady archivní materiály. Co se týče první části bakalářské práce, měla jsem problém zvolit adekvátní literaturu, na nedostatek publikací si opravdu nemohu stěžovat. K historii ČSL a obecně křesťansko-demokratickým a jiným politickým stranám pak existuje taktéž nemalé množství odborné literatury. K podrobným informacím o vývoji ČSL lze využít archiv KDU – ČSL, kde je zarchivovaná velké množství materiálů od vzniku strany až po její současnost. Mimo písemné a obrazové prameny, jsou zde uloženy videokazety a jiné nosiče se záznamy ze zasedání, konferencí a sjezdů strany. Na tomto místě bych chtěla poděkovat pracovníkům strany, potažmo celé KDU – ČSL, za její vstřícnost, příjemnou spolupráci a především za poskytnutí stranických materiálů.

Poměrně velká část práce je věnována historickému vývoji ČSL, především pak v éře komunismu. Podle mého názoru je velice důležité znát celkový kontext a historii strany, chceme-li z její práce a výsledků činnosti strany vyvozovat nějaké závěry. Za opravdu vhodné považuji znát vývoj především v době, kdy lidová strana musela fungovat pod nadvládou komunistické strany, jež měla vedoucí úlohu. Ve společnosti se v případě ne moc dobré znalosti okolností působení ČSL v této pohnuté době mohou objevovat obvinění ze spolupráce s komunisty, zrazování národa apod. Je ale nutno si uvědomit, že pokud se chtěla ČSL jakýmkoliv způsobem v politice udržet, musela s KSČ spolupracovat. Pravdou samozřejmě je, že někteří spolupracovali velice ochotně a rádi. Na druhou stranu existovala

řada členů, kteří se později (především před rokem 1989) zformovali do tzv. Obrodného proudu a snažili se straně navrátit demokratický charakter. Tento opoziční proud nemohl vzniknout jen tak. Je důkazem toho, že značné množství lidovců s postupy a politikou komunistů nesouhlasilo, jejich odpor byl však nejprve tichý a později, když přišla vhodná doba, se tito „tiší“ odpůrci aktivizovali.

Bez výše uvedených znalostí nelze ani zcela pochopit program ČSL a porovnávat jeho obsah v různých obdobích. V práci jsem popsala programy pro období, jež jsem považovala za stěžejní. Jednalo se především o úkoly a cíle po komunistickém převratu do roku 1968. Pražské jaro bylo charakteristické celkovým uvolněním a to se odrazilo i v programu lidové strany. Za hlavní znak považuji požadavek pluralitního systému v rámci Národní fronty, nikoliv vedoucí úlohu KSČ, jak tomu bylo do té doby. Jedná se o demokratický prvek, který se zcela vylučuje s obsahem programu ČSL v době přísného područí KSČ. Toho si lze všimnout hned v následném tzv. období normalizace, které odstranilo vybojované reformy. Současná ideologie a program dnešní KDU – ČSL vychází z ideových a politických zásad a programového prohlášení z roku 1989, kdy došlo k pádu komunismu a nastolení demokratického politického systému.

Na úplný závěr bych se ještě zamyslela nad možným přínosem pro učitele a žáky či studenty, tedy didaktickým využitím, této bakalářské práce. Podle mého názoru by ji mohli využít učitele středních škol především gymnázií v rámci výuky ZSV a dějepisu.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Odborná literatura

ANDRŠ, J. *Cesta ČSL od osvobození*. Praha: Vyšehrad, 1988. 142 s. ISBN 978-80-7422-082-1.

BALÍK, S., HANUŠ, J. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Havlíčkův Brod: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. 400 s. ISBN 978-80-7325-130-7.

CABADA, L., KUBÁT, M. a kol. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. 455 s. ISBN 978-80-7380-076-5.

DAVID, R. *Politologie: základy společenských věd*. Olomouc: Olomouc, 2003. 464 s. ISBN 80-7182-162-4.

FIALA, P. a kol. *Teorie politických stran*. Brno: Barrister a Principal, 1998. 266 s. ISBN 978-80-87029-71-8.

FIALA, P. *Katolicismus a politika*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995. 343 s. ISBN 80-85959-01-1.

FIALA, P. *Křesťanské alternativy v politice*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. 153 s. ISBN 80-85959-20-8.

FIALA, P. *Laboratoř sekularizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7325-141-3.

HLOUŠEK, V. *Politické strany*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, a. s., 2010. 310 s. ISBN 978-80-247-3192-6.

KLÍMA, M. *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. České Budějovice: Radix, 1998. 276 s. ISBN 80-86031-13-6.

KOČIAN, J. *Politický systém v letech 1948-1989*. IN MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*; II. díl: období 1938-2004. Brno: Doplněk, 2005. 800 s. ISBN 80-7239-179-8.

KUNC, J. *Demokracie a ústavnost*. Praha: Karolinum, 1999. 302 s. ISBN 80-7184-868-9.

LUKEŠ, B. *Československá strana lidová*. IN MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*; II. díl: období 1938-2004. Brno: Doplněk, 2005. 800 s. ISBN 80-7239-179-8.

MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*; II. díl: období 1938-2004. Brno: Doplněk, 2005. 800 s. ISBN 80-7239-179-8.

MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004*; I. díl: období 1861-1938. Brno: Doplněk, 2005. 1024 s. ISBN 80-7239-178-X.

MAREK, P. *Český politický katolicismus a katolické strany*. IN MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*; I. díl: období 1861-1938. Brno: Doplněk, 2005. 1024 s. ISBN 80-7239-178-X.

NOVÁK, M. *Systémy politických stran*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997. 275 s. ISBN 80-85850-22-2.

PEHR, M. a kol. *Cestami křesťanské politiky*. Praha: Akropolis, 2007. 373 s. ISBN 978-80-86903-53-8.

RADOSTA, P. *Protikomunistický odboj*. Praha: EGEM, 1993. 155 s. ISBN 80-85395-25-8.

RENNER, J. *Československá strana lidová 1945-1948*. Brno: Prius, 1999. 101 s. ISBN:80-238-5221-3.

SARTORI, G. *Strany a stranické systémy*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 466 s. ISBN 80-7325-062-4.

ŠIMÍČEK, V. *Politické strany v právním řádu*. IN KUNC, J. *Demokracie a ústavnost*. Praha: Karolinum, 1999. 302 s. ISBN 80-7184-868-9.

TRAPL, M. *Československá strana lidová*. IN MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*; I. díl: období 1861-1938. Brno: Doplněk, 2005. 1024 s. ISBN 80-7239-178-X.

TRAPL, M. *Československá strana lidová*. IN MALÍŘ, J. a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*; II. díl: období 1938-2004. Brno: Doplněk, 2005. 800 s. ISBN 80-7239-179-8.

VODIČKA, K. a kol. *Politický systém České republiky*. Praha: Portál, s. r. o., 2007. 374 s. ISBN 978-80-7367-6.

VODIČKA, K. *Politický systém komunistického Československa*. IN VODIČKA, K. a kol. *Politický systém České republiky*. Praha: Portál, s. r. o., 2007. 374 s. ISBN 978-80-7367-6.

Archivní materiály

Československá strana lidová v letech 1948 - 1978, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 40: Historie ČSL do 80. let.

Deklarace Obrodného proudu v ČSL, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

Dokument Obrodného proudu Pro křesťanský, demokratický, vlastenecký a socialistický charakter ČSL. Křesťané pro přestavbu, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

Dopis Josefa Andrze, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

Dopis Richarda Sachera Ústřednímu výboru Československé strany lidové, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

Dopis ÚV ČSL a všem členům strany, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

Ideové a politické zásady činnosti ČSL, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

Návrh programu ČSL pro rok 1969, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 13: Organizačně – politické řady, programy, stanovy, směrnice: 60. a 70. léta.

Poslání Československé strany lidové, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 13: Organizačně – politické řady, programy, stanovy, směrnice: 60. a 70. léta.

Programové prohlášení ČSL, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

Prohlášení ÚV NF ČSSR ze dne 3. 12. 1989, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 40: Obrodný proud.

Zásady politické činnosti Československé strany lidové z 16. 12. 1969, Archiv KDU – ČSL, rejstřík 13: Organizačně – politické řady, programy, stanovy, směrnice: 60. a 70. léta.

Internetové zdroje

Historie ČSL a KDU-ČSL, dostupné na:
<http://www.kdu.cz/o-nas/historie> (5. 3. 2017)

RERUM NOVARUM, dostupné na:
<http://www.kebrle.cz/> (3. 3. 2017)

Zákon o politických stranách č. 424/1991 Sb., dostupné na:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-424> (25. 2. 2017)